

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

महाआरोग्य योजना

सार्वजनिक आरोग्य योजना व कार्यक्रम

आरोग्य मंत्री मा. प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांनी मुंबई महापालिका अंतर्गत शहरातील विविध भागांत राबविण्यात येणाऱ्या गोवर प्रतिबंधक उपाययोजनांचा आढावा घेऊन मुलांचे लसीकरण वाढवावे, मुलांसाठी स्वतंत्र ओपीडी सुरू करावी आणि सर्व्हेक्षण करून संशयित लक्षण असणाऱ्या मुलांवर लक्ष ठेवावे, अशा

मधुमेहमुक्त महाराष्ट्र उपक्रम डेन्मार्कच्या मदतीने महाराष्ट्रात राबविणार -

महाराष्ट्र राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटूंब कल्याण, मंत्री मा. प्रा. डॉ. तानाजी सावंत

'माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित' या अभियाना अंतर्गत मधुमेहमुक्त महाराष्ट्र हा प्रकल्प हाती घेण्यात आला आहे. हा प्रकल्प हाती घेताना मधुमे मुक्त राज्य करण्यासाठी लागणारी उच्चप्रतीची औषधे, वैद्यकीय उपकरणे आणि पायाभूत सुविधा ह्या डेन्मार्क शासनाच्या मदतीने करणार असल्याचे सांगितले, याकरिता डेन्मार्कचे भारतीय राजदूत फ्रेडी स्वान यांच्याशी प्राथमिक स्तरावर चर्चा केली.

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

वर्ष : चौवीसावे | अंक : १० | महिना : नोव्हेंबर २०२२

मुख्य संपादक/प्रकाशक
डॉ. कैलास बाविस्कर
उपसंचालक, आरोग्य सेवा (आय.ई.सी.)

संपादन सहाय्य
बापूराव गर्जे
प्र. आरोग्य शिक्षण अधिकारी

अशोक निम्मलवार
प्रशासकीय अधिकारी

मुद्रण
कल्याणी कॉर्पोरेशन, पुणे.
१४६४, मंगेशश्री, रेणुका स्वरूप स्कूल लेन,
सदाशिव पेठ, पुणे ४११ ०३०.

पत्रव्यवहारासाठी पत्ता

संपादक,

**राज्य आरोग्य शिक्षण व
संपर्क विभाग**

'परिवर्तन', आरोग्य भवन परिसर,
विश्रांतवाडी पोलीस स्टेशन समोर,
येरवडा, पुणे ४११ ००६.

दूरध्वनी : ०२०-२६६९०९७८,
२६६९०९७९.

फॅक्स : ०२०-२६६९०९८०

e-mail :

aogyapatrikamh@gmail.com

वार्षिक वर्गणी
५०/- रुपये

<https://www.facebook.com/MahaArogyaIECBureau>

<https://twitter.com/MahaHealthIEC>

<https://www.instagram.com/mahahealthiec/>

<http://bit.ly/MahaArogyaYT>

<https://www.linkedin.com/company/maha-arogy-iec-bureau>

संकेत स्थळ :
<http://maha-arogyasamvad.in>
<http://mahaarogyasamvadec.in>
Google Play - maharogyasamvad

महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका

नोव्हेंबर २०२२

अंतरंग

१० जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम

२९ महाराष्ट्रातील आदिवासी, अतिदुर्गम व अतिदुर्लक्षित भागाकरिता योजना

४१ गरोदरपणातील दुसऱ्या त्रैमासिकातील सर्वसाधारण तपासण्या व उपचार

■ गोवर प्रतिबंधक उपाय योजना आढावा बैठक	५
■ संचालकांचे मनोगत	६
■ संचालकांचे मनोगत	७
■ संपादकीय	८
■ महाआरोग्य योजना -	
■ जननी सुरक्षा योजना	९
■ जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम	१०
■ प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना	११
■ कुटुंब कल्याण कार्यक्रम	१३
■ किशोरवयीन आरोग्य	१७
■ प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान	१९
■ महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना	२०
■ राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रम	२१
■ नवसंजीवनी योजना	२२
■ नियमित लसीकरण कार्यक्रम	२३
■ मानव विकास कार्यक्रम	२४
■ बाल आरोग्य योजना	२५
■ राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम (आर. बी. एस.के)	२८
■ महाराष्ट्रातील आदिवासी, अतिदुर्गम व अतिदुर्लक्षित भागाकरिता योजना	२९
■ माहेरघर योजना	३३
■ आशा स्वयंसेविका योजना	३४
■ मोबाईल मेडिकल युनिट प्रकल्प	३४
■ आयुष	३५
■ पायाभूत सुविधा विकास कक्ष	३५
■ आपत्कालिन वैद्यकीय सेवाप्रकल्प	३६
■ सिकलसेल आजार नियंत्रण कार्यक्रम	३८
■ राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रम	३९
■ राष्ट्रीय अंधत्व नियंत्रण कार्यक्रम	४०
■ गरोदरपणातील दुसऱ्या त्रैमासिकातील सर्वसाधारण तपासण्या व उपचार	४१
■ कविता -	
■ आरोग्य योजनांचा वर्षाव ■ आरोग्य शिक्षण	४३
■ वृत्त विशेष -	
■ राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांच्या हस्ते राष्ट्रीय 'फ्लॉरेन्स नाइटिंगेल' पुरस्काराने सन्मानित	४४
■ आरोग्य सेविका जाधव यांचा आदर्श सर्व कर्मचाऱ्यांनी घ्यावा. सीईओ स्वामी.	४५
■ विविध कार्यक्रमांचे आयोजन	४६
■ विविध योजनांची जनजागृती	४७
■ मुक्तीसंग्राम अमृत महोत्सव दिनाच्या निमित्ताने नागरिकांचे सक्षमिकरण	४७
■ कॅन्सर तपासणी शिबिर	४८
■ माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित या कार्यक्रमांतर्गत भागातील ऊसतोड कामगारांचे आरोग्य तपासणी	४९
■ लेखकांना विनंती	५०

गोवर प्रतिबंधक उपाय योजना आढावा बैठक

मुलांचे लसीकरण वाढवावे, स्वतंत्र ओपीडी सुरु करावी
— राज्याचे **सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण, मंत्री**
मा. प्रा. डॉ. तानाजी सावंत.

मुंबईत गोवर या साथीच्या आजाराच्या पार्श्वभूमीवर मुलांचे लसीकरण वाढवा, मुलांसाठी स्वतंत्र ओपीडी सुरु करावी आणि सर्वेक्षण करून संशयित लक्षणे असणाऱ्या मुलांवर लक्ष ठेवा, असे निर्देश राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण, मंत्री मा. प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांनी मुंबई महानगरपालिका अधिकाऱ्यांना दिले.

मुंबई महापालिकेमार्फत शहरातील काही भागांत राबविण्यात येणाऱ्या गोवर प्रतिबंधक उपाययोजनांचा आढावा घेण्यासाठी मंत्रालयात बैठक घेतली. त्या बैठकीत त्यांनी या सूचना दिल्या.

बैठकीस सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे प्रधान सचिव संजय खंदारे, महापालिका अतिरिक्त आयुक्त डॉ. संजीव कुमार, राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाचे संचालक आणि आयुक्त डॉ. तुकाराम मुंडे, महापालिकेच्या आरोग्य अधिकारी डॉ. मंगला गोमारे, जागतिक आरोग्य संघटनेचे तज्ज्ञ डॉ. राहुल शिंपी, राज्य साथरोग अधिकारी डॉ. प्रदीप आवटे आदी उपस्थित होते.

संचालकांचे मनोगत

आरोग्य सेवांचा मूळ उद्देश आरोग्य सुधारणे हा असून, लोकांचे जीवनमान सुधारावे व निरोगीपणे जगता यावे यासाठी आरोग्य शिक्षण व सेवा या वर भर देण्यात आला आहे. यामध्ये सर्वसमावेशकता, उपलब्धता, स्वीकारण्याची भावना, समाजाचा सहभाग, देशाला परवडेल अशी कार्यक्रमांची रचना यांचा आरोग्य कार्यक्रमात विचार करण्यात आलेला आहे. आरोग्य सेवा ही सामाजिक आरोग्य क्षेत्र, यात प्राथमिक आरोग्य सेवा, उपकेंद्र, ग्रामीण रुग्णालय, प्राथमिक आरोग्य केंद्र, जिल्हा रुग्णालय, शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय यांचाही समावेश होतो. या माध्यमातून लोकांना आरोग्य सेवांची उपलब्धता करून देण्यात येते.

सामान्य माणूस केंद्रस्थानी ठेवून शासनाच्या वतीने त्यांच्या आरोग्याच्या दृष्टीने विविध योजना आखण्यात आलेल्या आहेत. या आरोग्य सेवा अधिकाधिक लोकाभिमुख झाल्यास लोकांना चांगले आरोग्य लाभून समाजाचे आरोग्य सुधारण्यासाठी नक्कीच मदत होऊ शकते.

सामाजिक क्षेत्राबरोबरच स्वयंसेवी संस्था व खाजगी क्षेत्र या माध्यमातून अंगीकृत रुग्णालयातून आपल्या सेवा या देत असतात, त्या सेवांशीही शासन सामाजिक आरोग्य क्षेत्राशी जोडण्याचा प्रयत्न करीत आलेले आहे.

निरोगी महाराष्ट्राच्या दृष्टीने सामान्य माणसासाठी शासनाच्या वतीने विविध महाआरोग्य योजना या साकारलेल्या आहेत. या विशेषांकात या लोककल्याणकारी योजनांची माहिती देऊन लोकांनी त्याचा अधिकाधिक उपयोग घेण्यासाठी व त्या अधिक लोकाभिमुख करण्यासाठी सर्वांनी प्रयत्न करण्याची गरज आहे. आपल्या सर्वांच्या सहभागाने हा सहकार्याने आपण त्या अधिक लोकांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी टीमवर्कने चांगले प्रयत्न केल्यास, त्याचे चांगले परिणाम दिसून येतील व निरोगी महाराष्ट्राच्या दृष्टीने वाटचाल करण्यामध्ये आपण यशस्वी होऊया व निरोगी महाराष्ट्र घडवूया.

धन्यवाद.

- डॉ. साधना तायडे

संचालक, आरोग्य सेवा
आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई

संचालकांचे मनोगत

सार्वजनिक आरोग्य सेवेत मानवाचे जीवनमान उंचावण्यासाठी आरोग्याला महत्त्वाचे स्थान दिले गेले आहे. सर्वसामान्यांपर्यंत आरोग्य सेवा देण्यासाठी शासनाने आरोग्य विषयक विविध योजना तयार करून त्या सामान्य माणसांपर्यंत पोहोचविण्याचा नेहमीच प्रयत्न केला आहे. आरोग्य म्हणजे शारीरिक, मानसिक आणि सामाजिकदृष्ट्या निकोप असण्याची स्थिती असून, केवळ आजार व्याधी आणि मानसिक संतुलन नसणे असा त्याचा अर्थ नसून तो मूलभूत सामाजिक हक्क आहे. शक्य तेवढ्या उत्तम आरोग्याची प्राप्ती हे सामाजिक ध्येय आहे. त्यामुळे सर्वसामान्य माणसांना आपल्या आरोग्य सेवा सहज साध्य उपलब्ध होतील व लोकसहभागातून त्या अधिक गतिमान होऊन सामान्य माणसाचे आरोग्य चांगले राखण्यासाठी त्याची मदत होईल. शासनाने आरोग्य विषयक विविध योजना लोकांसाठी तयार केल्या असून त्याचा उपयोग सामान्य माणसाला करून देण्यासाठी नेहमीच प्राधान्य दिले आहे. त्या दृष्टीने आवश्यकतेनुसार सर्व सोयीसुविधा या प्राथमिक, द्विस्तरीय व त्रिस्तरीय स्वरूपामध्ये उपलब्ध करून दिलेल्या आहेत. त्याचप्रमाणे प्रतिबंधात्मक आरोग्य सेवेलाही प्राधान्य देत त्यासंबंधीच्या सुविधा उपलब्ध करण्यावरही भर दिलेला आहे.

महाआरोग्य योजनेच्या माध्यमातून सामान्य माणसाला आपले आरोग्य चांगले राखता यावे व प्रतिबंधात्मक व उपचारात्मक या सुविधाही त्यांना सहज साध्य मिळाव्यात यासाठी प्रयत्न केले जात आहेत. त्या दृष्टीने लोकांचे पोषण आहार व राहणीमान उंचावणे व आरोग्य सुधारणे याला शासनाने नेहमी प्राधान्य दिले आहे. शासनाच्या विविध योजना या सामान्य माणसाला केंद्रस्थानी ठेवून साकारलेल्या आहेत. 'सर्वांसाठी आरोग्य' हे ध्येय समोर ठेवून शासनाने महाआरोग्य योजना निरोगी महाराष्ट्रासाठी व लोकांना चांगले आरोग्य मिळण्यासाठी व लोकांचा सहभाग मिळून त्या अधिक लोकाभिमुख होण्यासाठी प्रयत्न केलेला आहे. या अंकांमध्ये महाआरोग्य योजनेची माहिती लोकांना व्हावी या दृष्टीने हा विशेष अंक तयार करण्यात आलेला आहे.

या योजनेची माहिती व या योजना अधिक लोकाभिमुख कशा होतील याकडे आपण सर्वजण लक्ष देऊया.

धन्यवाद.

- डॉ. नितीन अंबाडेकर
संचालक, आरोग्य सेवा,
पुणे

संपादकीय

परिवर्तन ही मानवाच्या जीवनातील प्रगतीसाठीची आवश्यक बाब असून, निरोगी व विकासात्मक बदल घडण्यासाठी परिवर्तनाच्या दिशेने वाटचाल होणे आवश्यक असते. सर्वच समाजामध्ये बदल होत असतात व चांगल्या बदलासाठी शासन नेहमी पुढाकार घेत असते. सामान्य माणसाला केंद्रस्थानी ठेवून शासनाच्या आरोग्य योजना साकारलेल्या असतात. समाजातील तळागाळांतील घटकांपर्यंत आधुनिक तंत्रज्ञान, सेवा, सुविधा पोहोचण्यासाठी शासन नेहमी प्राधान्य देत असते व परिवर्तनासाठी प्रयत्न करत असते. असेच प्रयत्न महाराष्ट्र शासनाच्या वतीने आरोग्य सुधारण्यासाठी विविध योजनांच्या माध्यमातून केले जात आहेत. या योजनांची माहिती प्रत्येकाला असणे आवश्यक आहे. समाजातील आरोग्य सेवा या अधिक लोकाभिमुख होण्यासाठी 'संकल्प निरोगी महाराष्ट्राचा' हे ब्रीद साकारण्याच्या दृष्टीने व योजना अधिक लोकाभिमुख होऊन आरोग्य परिवर्तनाच्या दृष्टीने या योजनांवरती लक्ष केंद्रित करून त्या अधिक लोकाभिमुख करून त्यांचा वेग वाढविण्यासाठी आपल्या सर्वांची यात मदत आवश्यक आहे.

आरोग्यदायी बदल घडून आणण्यासाठी आपण प्रत्येकाने आरोग्य विषयक योजनांची माहिती करून घेऊन या योजना लाभाधर्यांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी प्रयत्न करण्याची गरज आहे. समाजात आरोग्यदायी परिवर्तन घडविण्यासाठी आपण प्रत्येकाने पुढाकार घेऊन या आरोग्यदायी योजनेमध्ये सहभागी होऊन त्याचा लाभ सामान्य माणसापर्यंत पोहोचविण्यासाठी सक्रिय राहून आपले कर्तव्य निभावणे आवश्यक आहे.

सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या वतीने दुर्गम भागातील, ग्रामीण भागातील, शहरी भागातील विविध घटकांपर्यंत चांगल्या आरोग्य सुविधा उपलब्ध होण्यासाठी विविध योजनांच्या माध्यमातून सेवा उपलब्ध केल्या आहेत, तसेच शासकीय स्वयंसेवी संस्था व खाजगी रुग्णालय यांच्या समन्वयातून सामान्य माणसाला परवडेल व चांगली सुविधा उपलब्ध होईल यासाठीही प्रयत्न केला आहे. जनतेनेही या आपल्या योजना आहेत व आपल्यासाठी शासनाने तयार केलेल्या आहेत, याकडे लक्ष देऊन त्यांचा स्वीकार करून आवश्यकतेप्रमाणे त्याचा उपयोग घेणे आवश्यक आहे व प्रत्येकाने स्वतःला, कुटुंबाला व समाजाला निरोगी ठेवणे आवश्यक आहे .

सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या आरोग्यदायी योजनांची माहिती या विशेष अंकामध्ये देण्याचा सार्वजनिक आरोग्य विभागाने प्रयत्न केला आहे, तसेच या योजनांची एक स्वतंत्र पुस्तिका तयार करून ती सामान्य माणसापर्यंत पोहोचविण्याचाही प्रयत्न केले जात आहेत. सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या आरोग्यदायी योजना लोकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी आपण सर्वांनी एकत्र येऊन तळागाळातील गोरगरीब रुग्णांपर्यंत या सुविधा पोहोचून आपले सामाजिक कर्तव्य पार पाडूया व निरोगी महाराष्ट्र घडविण्यासाठी आपले सर्व योगदान देऊया.

धन्यवाद...

- डॉ. कैलास बाविस्कर

संपादक

जननी सुरक्षा योजना

अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व दारिद्र्य रेषेखालील सर्व गर्भवती महिला या योजनेसाठी लाभार्थी म्हणून पात्र आहेत.

* ग्रामीण व शहरी भागातील दारिद्र्य रेषेखालील लाभार्थींची प्रसूती घरी झाल्यास ५००/- रुपये, शहरी भागातील लाभार्थींची प्रसूती शासकीय किंवा शासन मान्य मानांकित आरोग्य संस्थेत झाल्यास ६००/- रुपये, ग्रामीण भागातील लाभार्थींची प्रसूती शासकीय किंवा शासन मान्य मानांकित आरोग्य संस्थेत झाल्यास ७००/- रुपये, तर सिझेरियन शस्त्रक्रिया झाल्यास लाभार्थींस रु. १५००/- चा लाभ देय आहे.

* सदर योजनेचा लाभ हा लाभार्थ्यांच्या बँक खात्यावर डीबीटी, पीएफएमएसद्वारे धनादेशाद्वारे देण्यात येतो.

सेवा मिळण्याचे ठिकाण

* प्रसूती सेवा उपलब्ध असलेल्या सर्व शासकीय आरोग्य संस्था व शासन मानांकित खासगी आरोग्य संस्था

सेवा मिळण्यासाठी जोडावयाची विहित कागदपत्रे

* रहिवासी दाखला

* जातीचा दाखला

* उत्पन्नाचा दाखला

आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता केल्यानंतर प्रसूतिनंतर ७ दिवसांच्या आत सेवा :

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आपल्या जवळच्या आशा, आरोग्य सेविका, किंवा जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आपल्या जवळच्या आशा, आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका किंवा जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम

या योजनेअंतर्गत गरोदर मातेस व प्रसूती पश्चात ४२ दिवसांपर्यंत मोफत सुविधा देण्यात येतात. प्रसूती, सिझेरीयन शस्त्रक्रिया, प्रसूती संदर्भातील, गरोदरपणातील व प्रसूती पश्चात आवश्यक औषधे व साहित्य, प्रयोगशाळेतील तपासण्या, प्रसूती पश्चात आहार (स्वाभाविक प्रसूती - ३ दिवस, सिझेरीयन प्रसूती - ७ दिवस) मोफत रक्तसंक्रमण, घरापासून आरोग्य संस्थेपर्यंत, एका आरोग्य संस्थेतून दुसऱ्या आरोग्य संस्थेत तसेच आरोग्य संस्थेतून घरापर्यंत वाहतूक व्यवस्था.

- या योजने अंतर्गत एका वर्षापर्यंतच्या आजारी बालकास पुढीलप्रमाणे मोफत सुविधा देण्यात येतात.

- उपचारासाठी आवश्यक औषधे व साहित्य, प्रयोगशाळेतील तपासण्या, मोफत रक्तसंक्रमण, घरापासून आरोग्य संस्थेपर्यंत, एका आरोग्य संस्थेतून दुसऱ्या आरोग्य संस्थेत तसेच आरोग्य संस्थेतून घरापर्यंत वाहतूक व्यवस्था.

सेवा मिळावयाचे ठिकाण

संबंधित शासकीय आरोग्य संस्था आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता केल्यानंतर गरोदरपणाच्या काळात, प्रसूती दरम्यान, प्रसूतीनंतर ४२ दिवसांपर्यंत व १ वर्षे वयापर्यंतच्या आजारी बालकास सेवा पुरविली जाते.

जन्मल्यापासून ते १८ वर्षापर्यंतच्या मुलांमध्ये चार विकारांसंबंधी प्रारंभिक तपासणी व उपचार

चार - विकार

- जन्मापासून विकृती दोष
- सकस व पौष्टिक आहाराचा अभाव
- इतर आजार
- मुलांच्या विकासामध्ये विलंब

पालकांनो मुलांच्या आरोग्याबाबत, संगोपनाबाबत व विनामूल्य उपचाराबाबत माहिती जाणून घ्या

सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन

राज्य आरोग्य शिक्षण व संवर्धन विभाग द्वारा प्रकाशित

[/MahaArogyaECBureau](https://www.mahaarogyaecbureau.gov.in) [@MahaHealthIEC](https://www.mahaarogyaecbureau.gov.in) [/mahahalthiec](https://www.mahaarogyaecbureau.gov.in) [/MahaHealthIEC](https://www.mahaarogyaecbureau.gov.in)

प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना

कुटुंबातील पहिल्या जीवित अपत्यासाठी गर्भवती माता व स्तनदा मातांना या योजनेचा लाभ अनुज्ञेय आहे. (वेतनासह मातृत्व रजा मिळणाऱ्या महिलांना या योजनेचा लाभ अनुज्ञेय राहणार नाही)

या योजनेअंतर्गत गर्भवती माता व स्तनदा मातांना रु. ५०००/- ची रक्कम ३ टप्प्यांमध्ये (काही निकष पूर्ण केल्यानंतर) थेट त्यांच्या बँक खात्यात जमा केली जातो.

सेवा मिळावयाचे ठिकाण

राज्यातील सर्व शासकीय आरोग्य संस्था (ग्रामीण रुग्णालये, उपजिल्हा रुग्णालये आणि प्राथमिक आरोग्य केंद्रे, उपकेंद्रे)

सेवा मिळण्यासाठी जोडावयाची विहित कागदपत्रे

माता आणि बाल सुरक्षा कार्ड, लाभार्थी आणि तिच्या पतीच्या आधार कार्डची झेरॉक्स, लाभार्थीच्या स्वतंत्र बँक पासबुकची झेरॉक्स आणि नवजात बालकाचे जन्मनोंदणी प्रमाणपत्र आवश्यक, कागदपत्रांची पूर्तता केल्यानंतर किती कालावधीत सेवा पुरविली जाईल.

फॉर्म नोंदणी आणि कागदपत्रांची पूर्तता झाल्यानंतर लाभार्थीची माहिती केंद्र शासनाच्या पोर्टलवर भरल्यानंतर किमान ३० दिवसांच्या आत लाभार्थीच्या बँक खात्यात थेट रक्कम जमा केली जाते.

लक्ष्य (प्रसूतीगृह (Labour rooms) आणि माता शस्त्रक्रियागृह (Maternity OTs) मध्ये गुणवत्ता सुधारणा)

LaQshya (Labour Room quality improvement initiative) हा कार्यक्रम केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात राबविण्यात येत

आहे. या कार्यक्रमांतर्गत जिल्ह्यातील जिल्हा रुग्णालये, स्त्री रुग्णालये, सामान्य रुग्णालये, उपजिल्हा रुग्णालये, ग्रामीण रुग्णालये व शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयांमध्ये प्रसूतीगृह/मातृत्व शस्त्रक्रियागृह यांच्याकरिता सर्व स्तरांवर विविध समित्या स्थापन करण्यात आलेल्या आहेत.

ध्येय :

माता व बालकांमधील प्रतिबंधात्मक मृत्यू, विकृती व उपजत मृत्यू कमी करणे. प्रसूतीच्या वेळी व प्रसूतीपश्चात लगेचच दिल्या जाणाऱ्या सुविधांची गुणवत्ता वाढविणे.

लाभार्थ्यांची वाढ करणे: आदरयुक्त मातृत्व देखभाल सेवा देणे. (Respectful Maternity Care)

कार्यक्रमाचे प्रमुख उद्देश :

या कार्यक्रमांतर्गत प्रसूतीगृह (Labour rooms) आणि माता शस्त्रक्रियागृह (Maternity OTs) आयसीयू, एच.डी.यू. (High Dependency Unit) या सर्वांमध्ये गुणवत्ता सुधारणा करून त्याद्वारे माता आणि नवजात अर्भकांना प्रसूतीदरम्यान व प्रसूतीपश्चात दर्जात्मक सेवा पुरविणे.

या कार्यक्रमांतर्गत सर्व वैद्यकीय शासकीय महाविद्यालये, जिल्हा रुग्णालय व प्राथमिक संदर्भ सेवा रुग्णालय यांना कार्यान्वित करणे,

या कार्यक्रमांतर्गत समाविष्ट केलेल्या सर्व बाबींचा आवश्यक वेळेनुसार कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करणे.

लक्ष्य अंमलबजावणी/कार्यक्रम :

लक्ष्य कार्यक्रमांमध्ये प्रसूती दरम्यान विशिष्ट सोयी देण्यासाठी सर्व वैद्यकीय शासकीय महाविद्यालये व जिल्हा

रुग्णालय स्तरावर प्रसुती HDU स्थापन करण्यात येत आहेत.

प्रसुतीगृह (Labour rooms) आणि माता शस्त्रक्रियागृह (Maternity OTs) मध्ये गुणवत्ता सुधारणा करून घेण्यासाठी राष्ट्रीय स्तरावरील मानकांप्रमाणे मूल्यांकन करून घेण्यात येते.

राष्ट्रीय स्तरावरील मानकांप्रमाणे (NQAS) संस्थेला जर ७० % पेक्षा जास्त गुण मिळाले तर राष्ट्रीय स्तरावरून

प्रमाणपत्र देण्यात येते.

राष्ट्रीय स्तरावरील मानकांप्रमाणे (NQAS) संस्थेचे वर्गीकरण केले जाईल. यामध्ये ९०%, ८०% व ७०% असे गुणांकन केले जाते व यामध्ये Silver Badge, Gold Badge व Platinum Badge असे grading केले जाते.

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आपल्या जवळच्या आशा, आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका किंवा जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

योजनेचा लाभ मिळविण्यासाठी आवश्यक बाबी

प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना

- लाभार्थी व तिच्या पतीचे आधार कार्ड
- लाभाध्यचि आधारकार्डशी जोडलेले बँक खाते
- गरोदरपणाची शासकीय आरोग्य संस्थेत 150 दिवसांच्या आत नोंदणी
- बाळाची जन्मनोंदणी दाखला व प्राथमिक लसीकरण

अधिक माहितीसाठी आरोग्य सेविका, आशा, अंगणवाडी सेविका किंवा कोणत्याही शासकीय आरोग्य केंद्रामध्ये संपर्क साधावा.

75 आजादी का अमृत महोत्सव

सार्वजनिक आरोग्य विभाग महाराष्ट्र शासन

NHM

/MahaArogyaIECBureau @MahaHealthIEC /mahahealthiec /MahaHealthIEC राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, पुणे

कुटुंब कल्याण कार्यक्रम

राष्ट्रीय कुटुंब कल्याण कार्यक्रम केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार राबविण्यात येत आहे.

उद्देश :

सद्यस्थितीत राज्याने एस.आर.एस. २०१८ नुसार अंमलबजावणी पद्धती केंद्र शासनाच्या पुढे दिलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वानुसार योजनांची अंमलबजावणी करण्यात येते.

- * लाभार्थीने स्वेच्छेने कुटुंब नियोजन पध्दत स्वीकारणे.
- * समाजाच्या गरजेनुसार सेवा देणे.
- * जोडप्याला त्यांच्या इच्छेनुसार हवी तेव्हा अपत्यप्राप्ती.

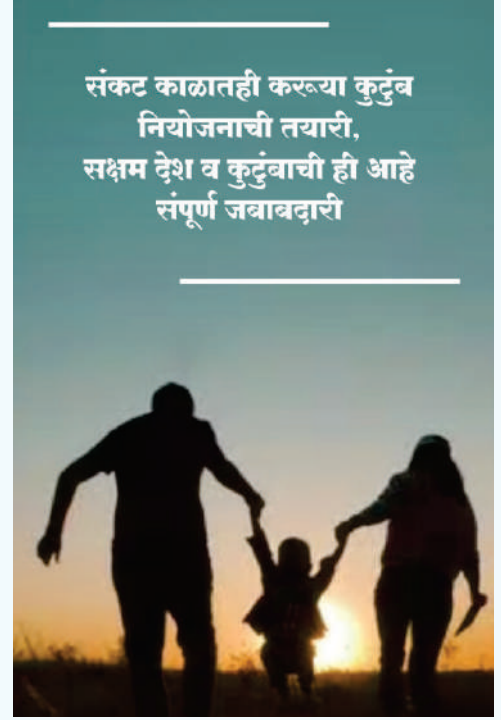
आरोग्य कर्मचाऱ्यांमार्फत लाभार्थ्यांचे संतती नियमनाच्या उपलब्ध पद्धतीविषयी समुपदेशन केले जाते. त्यानुसार लाभार्थी उपलब्ध पद्धतीमधून योग्य पद्धतीची निवड करतो.

कुटुंब कल्याण कार्यक्रमांतर्गत लाभार्थ्यांना द्यावयाच्या सेवांमध्ये कायमच्या पद्धती व तात्पुरत्या पद्धती असे दोन प्रकार आहेत. कायमच्या पद्धतीमध्ये पुरुष शस्त्रक्रिया व स्त्री शस्त्रक्रिया यांचा समावेश होतो. स्त्री शस्त्रक्रियेमध्ये टाक्याच्या व बिनटाक्याच्या शस्त्रक्रिया केल्या जातात. तात्पुरत्या पद्धतीमध्ये तांबी, गर्भनिरोधक गोळ्या व निरोध याचा वापर केला जातो. लोकसंख्या वाढीवर नियंत्रण आणण्यासाठी राज्यात कुटुंब कल्याण कार्यक्रम राबविण्यात येतो. यासाठी राज्याने छोटे कुटुंब या संकल्पनेचा स्वीकार केलेला आहे. छोटे कुटुंब म्हणजे दोन अपत्यांपर्यंतचे कुटुंब.

छोटे कुटुंब संकल्पना स्वीकारणाऱ्या जोडप्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी पुढील उपाययोजना करण्यात येत आहेत.

दि. १.५.२००१ पासून छोटे कुटुंब असणाऱ्या राज्य शासन व निमशासकीय कर्मचाऱ्यांना वैयक्तिक लाभाच्या योजनांसाठी पात्र ठरवण्यात आले आहे.

राज्य शासनाच्या विविध योजनांखाली मिळणाऱ्या

सबसीडीसाठी फक्त छोटे कुटुंब असणाऱ्या जोडप्यांना पात्र ठरवण्यात येत आहे.

शासकीय/निमशासकीय कर्मचाऱ्यांच्या सेवा शर्ती मध्ये देखील छोट्या कुटुंब संकल्पनेचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

* वैद्यकीय देखभाल नियमानुसार मिळणाऱ्या खर्चाच्या परिपूर्तीसाठीही छोट्या कुटुंबाची अट लागू केलेली आहे.

* सार्वत्रिक निवडणुकीसाठी उमेदवाराची पात्रता ठरवताना दोन अपत्यांपर्यंतचे छोटे कुटुंब असणे ही अट लागू केलेली आहे.

* प्रचलित कायदे व नियम जसे बालविवाह कायदा, गर्भलिंगनिदान कायदा, जन्म व मृत्यू नोंदणीकरण कायदा इत्यादी.

* कायद्यांची काटेकोरपणे अंमलबजावणी केली जाते.

* राज्य शासनाने कर्मचाऱ्यांना देण्यात येणाऱ्या घरबांधणी अग्रीम वाहन अग्रीम इत्यादींसाठी छोट्या कुटुंबाचा अवलंब

करणाच्या कर्मचाऱ्यांना प्राधान्य देण्याबाबत निर्णय झालेला आहे.

* राज्य शासनाने कर्मचाऱ्यांना देण्यात येणाऱ्या स्वग्राम व रजा प्रवास या सवलतीसाठी दोन अपत्यापर्यंतच्या जोडप्यांनाच लागू केलेली आहे.

दोनच जिवंत अपत्ये असणाऱ्या अनुसूचित नवबौध्द व आदिवासी शेतकऱ्यांना सहकारी साखर कारखान्यांच्या सभासदत्वासाठी अर्थसहाय्य देण्याबाबत निर्णय झालेला आहे.

सेवा देणाऱ्या आरोग्य संस्था

राज्यात राष्ट्रीय कुटुंब कल्याण कार्यक्रमाची अंमलबजावणी राज्यातील प्राथमिक आरोग्य केंद्र, उपकेंद्रे, ग्रामीण रुग्णालये, उपजिल्हा रुग्णालये, जिल्हा रुग्णालये, स्त्री रुग्णालये, सामान्य रुग्णालये, महानगरपालिका रुग्णालये आणि मानांकित (Accredited) खासगी आरोग्य संस्था यांचे मार्फत केली जाते.

या सर्व केंद्रांमध्ये गर्भनिरोधक गोळ्या व निरोध वाटपाच्या सुविधा उपलब्ध आहेत. या केंद्रांकडून तांबी बसविण्याच्या सुविधाही पुरविल्या जातात. ज्या ठिकाणी शस्त्रक्रियागृहे चालू स्थितीत आहेत अशा संस्थांमध्ये कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रियेच्या सुविधा उपलब्ध आहेत.

कार्यक्रमांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजना

कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रिया करणाऱ्या लाभार्थींना घावयाचा मोबदला

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सुचनेनुसार शासन परिपत्रक क्रमांक कुनिश - २००७/प्र.क्र. १९७/०७/कु.क. १, दिनांक २० डिसेंबर, २००७ अन्वये कुटुंब नियोजन योजनेअंतर्गत शस्त्रक्रिया केल्यावर लाभार्थीस घावयाच्या मोबदल्याचा व इतर बाबींचा तपशिल पुढीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	लाभार्थी	लाभार्थ्यास मिळणारा मोबदला (रु.)	लाभार्थ्यास मिळणारा मोबदला (रु.)	औषध व मलमपट्टी (रु.)	इतर सर्जनची फी, भुलतज्ञ फी, शिबीर व्यवस्थापन इ	एकूण (रु.)
1	पुरुष नसबंदी (सर्व लाभार्थ्यांसाठी)	1100	200	50	150	1500
2	स्त्री नसबंदी (फक्त बीपीएल / एससी / एसटी लाभार्थ्यांसाठी)	600	150	100	150	1000
3	स्त्री नसबंदी (फक्त दारिद्र्य रेषेवरील लाभार्थ्यांसाठी)	250	150	100	150	650

केंद्र शासनाकडून देण्यात येणाऱ्या मोबदल्याबरोबर राज्य शासनाकडून पुरुष नसबंदी लाभार्थ्यांसाठी रु. ३५१/- असा एकूण रु. ११०० + रु. ३५१ रु. १४५१/- एवढा मोबदला देण्यात येतो.

मानांकित केलेल्या खासगी व्यावसायिक/स्वयंसेवी संस्थेत कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रिया केल्यास सदरहू संस्थांना मिळणारे अनुज्ञेय अनुदान

अ.क्र.	लाभार्थी	संस्थांना घ्यावयाची रक्कम (रु.)	प्रवर्तक भत्ता
1	पुरुष नसबंदी (सर्व लाभार्थ्यांसाठी)	1300	200
2	स्त्री नसबंदी (फक्त बीपीएल / एससी / एसटी लाभार्थ्यांसाठी)	1350	150

आर. सी. एच.पी.आय.पी.अंतर्गत इतर योजना

- * पुरुष नसबंदी शस्त्रक्रिया शिबिरांचे आयोजन करणे.
- * स्त्री शस्त्रक्रिया आणि पुरुष नसबंदी शस्त्रक्रिया स्विकर्त्यांस आर्थिक मोबदला देणे.
- * खासगी मानांकित (Accridiated) संस्थांच्या चालकांचे कुटुंब कल्याण कार्यक्रम व कुटुंब योजनेविषयी संवेदीकरण (Sensitization) करण्याकरीता कार्यशाळेचे आयोजन करणे.
- * कुटुंब कल्याण शस्त्रक्रिया लाभार्थी व शस्त्रक्रिया करणारे सर्जन यांच्या वाहतुकीकरीता करावयाचा खर्च.
- * लैप्रोस्कोप दुरुस्ती
- * कुटुंब नियोजन नुकसान भरपाई योजना
- * जागतिक लोकसंख्या दिन ११ जुलै साजरा करणे.

इतर योजना

- १) आशा कार्यकर्त्यांद्वारे लाभार्थ्यांच्या दारी संततिनियमन साधनांचे वाटप
- २) प्रसुतीपश्चात तांबी बसविणे
- ३) मनुष्यबळ प्रशिक्षण

न्यूअर कॉन्ट्रासेप्टीव

राष्ट्रीय कुटुंब नियोजन कार्यक्रमात पाळणा लांबविण्यासाठी तोंडावाटे घ्यावयाच्या गोळ्यांचा समावेश

- ज्या माता प्रसूत होतात त्या माता भविष्यामध्ये पाळणा लांबविण्याच्या पद्धती अवलंबविण्यासाठी इच्छुक असतात. सद्यपरिस्थितीमध्ये कुटुंब नियोजन नसबंदी शस्त्रक्रिया अथवा प्रसुतीपश्चात तांबी हे दोनच पर्याय उपलब्ध आहेत.

- प्रसुतीपश्चात कालावधीमध्ये माता बालकाला स्तनपान करीत असतात यावेळी स्तनपानावर परिणाम न होईल आणि त्याचबरोबर जी साधने मातेसाठी सुरक्षित असतील अशा बहुविध पर्यायांची उपलब्धता असते. ही कुटुंब नियोजन कार्यक्रमाची निकड आहे त्या अनुषंगाने

* प्रोस्टन मोन्ली पिल्स या गर्भनिरोधक गोळ्या गरोदर मातांना प्रसुतीपश्चात कालावधीमध्ये बाळाला स्तनपान करत असताना घेण्यासाठीचा सुरक्षित पर्याय उपलब्ध आहे.

* सेंटकोमान या संप्रेरक नसलेल्या गर्भनिरोधक गोळ्या आठवडयातून एकदा स्तनपान करीत असलेल्या मातांसाठी सुरक्षित पर्याय आहेत.

* पीओपी सेंटकोमान, इंजेक्टेबल टिपा या गर्भनिरोधक साधनांचा राष्ट्रीय कुटुंब नियोजन कार्यक्रमांतर्गत समावेश करण्यात आलेला आहे. या सर्व सेवा महाराष्ट्रातील सर्व शासकिय संस्थांमधून उपलब्ध करून देण्यात येतात.

राष्ट्रीय कुटुंब नियोजन कार्यक्रमांतर्गत डिंपाचा समावेश

इंजेक्टेबल डिंपा हे प्रोजेस्ट्रोजेन या संप्रेरकाचा समावेश असलेले गर्भनिरोधक इंजेक्शन ज्याचा परिणाम ३ महिन्यांच्या कालावधीसाठी राहू शकतो हा एक पर्याय स्तनपान करणाऱ्या मातांना व इतरही मातांसाठी सुरक्षित पर्याय आहे. पीओपी, सेंटकोमान, इंजेक्टेबल डिंपा या गर्भनिरोधक साधनांचा राष्ट्रीय कुटुंब नियोजन कार्यक्रमांतर्गत समावेश करण्यात आलेला आहे.

योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आपल्या जवळच्या आशा, आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका किंवा जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा.

कुटुंब नियोजन

वैवाहिक सुखात
न होई बाधा, —
पुरुष नसबंदीने
कुटुंबाचे कल्याण साधा

सार्वजनिक आरोग्य विभाग
महाराष्ट्र शासन

/MahaArogyaECBureau

@MahaHealthIEC

/mahahealthiec

/MahaHealthIEC

राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, पुणे

किशोरवयीन आरोग्य

राज्यातील किशोरवयीन मुला-मुलींची संख्या (वय वर्ष १० ते १९) एकूण लोकसंख्येच्या २३ टक्के आढळून येते. किशोरवयामध्ये शारिरिक वाढीच्या वेळी भावनिक, मानसिक, लैंगिक बदल होत असतात. याबाबत समाजामध्ये, कुटुंबामध्ये, शाळा-कॉलेजमधून योग्य माहिती मिळणे दुरापास्त असते. चुकीच्या माहितीमुळे किशोरवयीन मुला-मुलींमध्ये गैरसमज निर्माण होतात. या गोष्टी टाळण्यासाठी किशोरवयीन मुला-मुलींसाठी 'अर्ज' हा कार्यक्रम आर.सी. एच. भाग २ अंतर्गत कार्यान्वित करण्यात आला आहे.

उद्देश व उद्दिष्ट :

- * किशोरवयीन मुला-मुलींच्या प्रजनन व लैंगिक आरोग्यामध्ये सुधारणा.
- * बालमृत्यू, मातामृत्यू, एकुण प्रजनन दर कमी करणे.
- * प्रसूती काळात निर्माण होणा-या गुंतागुंती बाबत काळजी.

उद्दिष्ट :

- * किशोरवयीन मुला-मुलींना त्यांच्या आरोग्याविषयी समुपदेशन व जनजागृती.
- * सुरक्षित गर्भपात संबंधित सुविधा पुरविणे.
- * किशोरवयीन मुला-मुलींना प्रजनन व लैंगिक आरोग्याबाबत जागृत करून त्यांचा सहभाग या कार्यक्रमात वाढविणे.
- * किशोरवयीन मुला-मुलींना त्यांच्या आरोग्याविषयीच्या समस्यांबाबत माहिती देणे.

अंमलबजावणी पध्दती :

- * सदर कार्यक्रमांतर्गत विविध योजनांची अंमलबजावणी केली जात आहे.
- * किशोरवयीन मुला-मुलींना '६३१ क्लिनिक' मार्फत आरोग्याविषयी सेवा पुरविणे, आयोजन करणे.

WIFS योजने अंतर्गत लोहयुक्त गोळ्यांचे वाटप करणे.

बाह्यसंपर्क कार्यक्रमाचे मासिक पाळीमधील स्वच्छता संवर्धन योजने अंतर्गत रु. ६/- प्रति सॅनिटरी नॅपकिन पॅक

या दरात सॅनिटरी नॅपकीन्सचा पुरवठा करणे.

सेवा देणा-या आरोग्य संस्था :

राज्यात ६३१ अॅडोलेसेन्ट हेल्थ क्लिनिकची स्थापना केली आहे, त्यांना मैत्री क्लिनिक असे नाव देण्यात आले आहे. सदर मैत्री क्लिनिक राज्यातील निवडक जिल्हा सामान्य रुग्णालये, उपजिल्हा रुग्णालये, ग्रामीण रुग्णालये, स्त्री रुग्णालये, वैद्यकीय महाविद्यालयांमध्ये, शहरी भागात व काही प्रा.आ. केंद्रात स्थापन करण्यात आलेली आहेत.

कार्यक्रमांतर्गत योजना व उपक्रम :

पौगंडावस्थेतील मुलांचे प्रजनन व लैंगिक आरोग्य:

- * मैत्री क्लिनिकमध्ये या कार्यक्रमा अंतर्गत किशोरवयीन मुला-मुलींना त्यांच्या आरोग्याविषयी तपासणी, समुपदेशन व मार्गदर्शन केले जाते. या क्लिनिकसमार्फत मासिक पाळीमध्ये उद्भवणाऱ्या समस्या (आहार, एनसीडी, मानसिक आरोग्य, आर.टी.आय. एस.टी.आय., त्वचेच्या समस्या प्रतिबंधक उपायांबाबत (ओ.सी.पील्स, ई.सी. पील्स, आय. यु.डी) बाबत समुपदेशन व तपासणी केली जाते.

- * समुपदेशक किशोरवयीन मुला-मुलींचा सहभाग वाढविण्याच्या दृष्टीने बाह्यसंपर्क कार्यक्रमाचे आयोजन करतात.

- * सदर योजनेअंतर्गत शाळेमध्ये निबंध स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, परिसंवाद इत्यादी कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाते. तसेच किशोरवयीन मुला-मुलींना त्यांच्या आरोग्याविषयी जागृती निर्माण करण्यासाठी विविध प्रकारचे मेळावे घेण्यात येतात.

मासिक पाळीमधील स्वच्छता संवर्धन योजना (PMHS) :

किशोर अवस्थेतील मुलींमध्ये शारिरिक, मानसिक, भावनिक, सामाजिक बदल होत असतात. यामध्ये मुख्यतः मासिक पाळी सुरु होणे या महत्त्वाच्या टप्प्याचा

समावेश आहे. मासिक पाळी सुरु होण्याचे वय १० ते १६ वर्षांपर्यंत असू शकते. मासिक पाळीविषयी, मासिक पाळीमधील स्वच्छतेविषयक घ्यावयाच्या दक्षतेबाबत असलेल्या अज्ञानामुळे किशोरवयीन मुलींना आरोग्यविषयक विविध समस्यांना तोंड द्यावे लागते. यासाठी केंद्र शासनाने सूचित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार मासिक पाळीच्या वेळेस घ्यावयाच्या काळजीबाबत विशेष कार्यक्रम हाती घेण्यात आलेला आहे.

उद्देश :

ग्रामीण भागातील किशोरवयीन मुलींमध्ये मासिक पाळीमध्ये स्वच्छतेविषयक घ्यावयाच्या काळजीबाबत जनजागृती करणे. ग्रामीण भागातील किशोरवयीन मुलींना अत्यल्प दरात सॅनिटरी नॅपकीन गावपातळीवर 'आशा' मार्फत उपलब्ध करून देणे.

सॅनिटरी नॅपकीनच्या वापरानंतर योग्य पद्धतीने त्याची विल्हेवाट लावणे.

विकली आयर्न फॉलिक अॅसीड सप्लीमेंटेशन योजना :

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानांतर्गत मातामृत्यू, बालमृत्यू व अर्भक मृत्यू कमी करण्याच्या दृष्टीने राज्यात विविध स्तरावर अथक प्रयत्न करण्यात येत आहेत. राज्यातील एकूण लोकसंख्येच्या २३ टक्के लोकसंख्या किशोरवयीन मुला-मुलींची आहे. राज्यात किशोरवयीन वयोगटातील मुला-मुलींच्या शारीरिक व बौद्धिक वाढीसाठी त्यांचे पोषण होणे आवश्यक आहे. यास्तव सन २०१२-१३ वर्षापासून राज्याने डब्ल्यू.आय.एफ.एस योजना (Weekly Iron Folic Acid Supplementation Scheme) कार्यान्वित केली आहे. सदर योजनेअंतर्गत महिन्याच्या दर सोमवारी इयत्ता ६ वी ते १२ मधील मुला-मुलींना तसेच शाळेत न जाणा-या मुलींना महिन्याच्या दर सोमवारी लोह व फॉलिक अॅसिडची १ गोळी असे ५२ आठवडे एका वर्षात देण्यात येतात आहे. या कार्यक्रमांमध्ये शिक्षण विभाग, आरोग्य विभाग व महिला व बालविकास विभागाचा समावेश आहे.

तसेच राज्यात किशोरवयीन वयोगटातील मुला-मुलींमधील Worm Infestation टाळण्यासाठी त्यांना जंतनाशक गोळ्या (Tab Albendazole) देण्यात येणार आहेत.

सदर योजनेअंतर्गत राज्यातील शाळेत जाणाऱ्या किशोरवयीन मुला-मुलींना व शाळेत न जाणाऱ्या मुलींना वर्षातून दोन वेळा (ऑगस्ट व फेब्रुवारी महिन्यामध्ये) जंतनाशक गोळ्या वाटप मोहीम राबविण्यात येत आहे.

राष्ट्रीय किशोर स्वास्थ्य कार्यक्रम :

किशोरवयीन मुलांमुलींसाठी प्रभावी संवाद, क्षमता व देखरेख आणि मूल्यमापनासाठी भारत सरकारच्या आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालयाने किशोरवयीन आरोग्यासाठी राष्ट्रीय किशोर स्वास्थ्य कार्यक्रम हा नवीन कार्यक्रम सुरु केला आहे. या कार्यक्रमाची मुख्य उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत.

- * पौगंडावस्थेतील मुलां-मुलींमधील कुपोषणाचे प्रमाण कमी करणे.
 - * लोहाचे प्रमाण कमी झाल्यामुळे होणाऱ्या रक्तक्षयाचे प्रमाण कमी करणे.
 - * लैंगिक पुनरुत्पादन संबंधी ज्ञान, दृष्टिकोन व वर्तन सुधारणा करणे.
 - * किशोरवयीन वयात गर्भधारणा कमी करणे.
 - * प्रसुतीपूर्व व पालकत्व सहाय्यबाबत समुपदेशनाद्वारे सुधारणा.
 - * किशोरवयीन मानसिक आरोग्याची समस्या संबोधित करणे.
 - * किशोरवयात आपापसात जखम व हिंसा प्रतिबंधित करण्यासाठी अनुकूल दृष्टिकोन प्रवृत्त करणे.
 - * मादक पदार्थांच्या अनिष्ट परिणामाबाबत जागरूकता किशोरवयात वाढविणे.
 - * मानसिक ताण, रक्तदाब, मधुमेह यांसारखे आजार टाळण्यासाठी पौगंडावस्थेतील बदलाबद्दल प्रोत्साहन देणे.
- राष्ट्रीय किशोर स्वास्थ्य कार्यक्रम अंतर्गत खालील उपक्रम राबविण्यात येतात.**
- * पीअर एज्युकेटरची गावपातळीवरील कार्य.
 - * किशोरवयीन आरोग्य दिवस साजरा करणे.
 - * वर्तणूक बदल संवाद व माहिती शिक्षण संवाद बाबत कार्य.

प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान

प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियानाचे आयोजन दर महिन्याच्या ९ तारखेला व ९ तारखेला रविवार किंवा सुट्टी असेल तर त्यापुढील कार्यालयीन कामकाजाच्या दिवशी राबविण्यात येते. जिल्हा स्तरावर सदर अभियान प्रभावीपणे राबविण्यासाठी जिल्हा शल्य चिकित्सकांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हा नियोजन व कार्यकारी समिती गठीत करण्यात आलेली आहे.

प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान अंतर्गत देण्यात येणाऱ्या सेवा :

- * मोफत प्रयोगशाळा चाचण्या
- * लाभार्थीचा वैद्यकीय पूर्व इतिहास घेऊन तपासणी करून व धोक्याची लक्षणे, गुंतागुंत व कोणतीही जोखीम नसल्याची खात्री करण्यात येते.
- * प्रसूतीपूर्व तपासणीसाठी आलेल्या सर्व लाभार्थींचा रक्तदाब, पोटावरून तपासणी व गर्भपिंडाच्या हृदयाचे ठोके तपासतात.
- * शोधलेल्या सर्व अतिजोखमीच्या मातांना उच्च संस्थेमध्ये पुढील उपचारासाठी दाखल केले जाते आणि जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रमांतर्गत उच्च संस्थेमध्ये योग्य ते उपचार दिले जातात. सर्व लाभार्थ्यांला एमसीपी कार्ड देण्यात येते.
- * सर्व गरोदर मातांची गरोदरपणातील दुसऱ्या व तिसऱ्या टप्प्यात एक सोनोग्राफी करण्यात येते.
- * अभियानाच्या दिवशी आलेल्या सर्व लाभार्थींचे गरोदरपणातील तपासणी, गरोदरपणातील धोक्याची लक्षणे बाळाच्या जन्माची तयारी, गरोदरपणातील गुंतागुंतीची तयारी, लोहयुक्त गोळ्या व कॅल्शियम च्या गोळ्यांचे सेवनाचे महत्त्व, संस्थात्मक प्रसूती, संदर्भ सेवा, जननी सुरक्षा योजने अंतर्गत व जननी

शिशु सुरक्षा कार्यक्रम अंतर्गत देण्यात येणारा लाभ, प्रसूतीपश्चात काळजी, स्तनपान व पूरक आहार, संस्थात्मक प्रसूती व प्रसूतीपश्चात कुटुंब नियोजनाबाबत समुपदेशन केले जाते.

प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान राबविण्यात पब्लिक प्रायव्हेट पार्टनरशिप (पीपीपी) सहभाग :

शासकीय संस्था वगळता अजून एखादी खासगी संस्था स्वेच्छेने विनामूल्य सेवा सदर अभियानाच्या दिवशी देण्यास तयार असल्यास त्यांना या अभियानामध्ये समाविष्ट करून घेतले जाते व त्यांच्यामार्फत वर नमुद केलेल्या सेवा त्यांच्या स्वतःच्या संस्थेमध्ये देण्यात येतात. अभियाना दरम्यान खाजगी संस्थांनी शोधलेल्या अतिजोखमीच्या मातांना शासकीय आरोग्य संस्थांमध्ये संदर्भ चिठ्ठीसहित संदर्भित केले जाते.

महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना

राज्यातील दारिद्र्यरेषे खालील (पिवळी शिधापत्रिकाधारक) आणि दारिद्र्यरेषेवरील (केशरी शिधापत्रिकाधारक) कुटुंबांना अधिक चांगल्या वैद्यकीय सुविधा उपलब्ध व्हाव्यात, या हेतूने महाराष्ट्र राज्य सरकारने महात्मा ज्योतिबा फुले जनआरोग्य योजना सुरू केली आहे. अशा कुटुंबांना अधिक दर्जेदार वैद्यकीय सेवा प्राप्त होण्याच्या दृष्टीने ही अत्यंत उपयुक्त अशी योजना आहे. या योजनेचा प्रारंभ ०२.०७.२०१२ रोजी करण्यात आला.

उद्दिष्ट्य : राज्यातील नागरिकांना गंभीर आजारांवरील उपचारांसाठी पूर्णपणे निःशुल्क व गुणवत्तापूर्ण आरोग्य सुविधेचा लाभ विशेषज्ञ सेवांतर्गत पॅकेजेससाठी अंगीकृत रुग्णालयां मधून उपलब्ध करून देणे योजनेची अंमलबजावणी : एकत्रित योजनेची अंमलबजावणी राज्य आरोग्य हमी सोसायटीकडून शासकीय विमा कंपनी व तृतीय पक्ष प्रशासक कंपन्या (TPAs) यांच्यामार्फत केली जाते. एकूण पॅकेजेस: महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजनेमध्ये ९९६ पॅकेजेस व आयुष्मान भारत प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजनेमध्ये १२०९ पॅकेजेस आहेत.

योजनेतील लाभ : महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना रु. १.५ लक्ष प्रति वर्ष प्रति कुटुंब (कुटुंबातील सर्व सदस्य मिळून एकत्रितपणे). मूत्रपिंड प्रत्यारोपणासाठी रु. २.५ लक्ष प्रति वर्ष प्रति कुटुंब इतकी मर्यादा आहे.

पॅकेजमध्ये समाविष्ट घटक : यामध्ये रुग्ण रुग्णालयात

आल्यापासून ते डिस्चार्ज झाल्यानंतर पाठपुरावा सेवा यांचा समावेश होतो. वैद्यकीय सेवांमध्ये रुग्णालयीन उपचार, निदानासाठी लागणाऱ्या चाचण्या, आवश्यक औषधोपचार, शुश्रूषा व भोजन आणि परतीचा प्रवास खर्च यांचा समावेश आहे. त्याचप्रमाणे रुग्णालयातून सुटी केल्यावर पाठपुरावा सेवा आणि १० दिवसापर्यंत गुंतागुंत झाल्यास त्याचे मोफत उपचार समाविष्ट आहेत.

लाभार्थी : वर्ग अ : अन्न नागरी पुरवठा विभागाकडून वितरीत करण्यात आलेल्या पिवळ्या, अंत्योदय अन्न योजना, अन्नपूर्णा योजना व केशरी (रु. १ लाखापर्यंत वार्षिक उत्पन्न) शिधापत्रिका धारक कुटुंबे. **वर्ग ब :** औरंगाबाद व अमरावती विभागातील सर्व जिल्हे तसेच नागपूर विभागातील वर्धा या शेतकरी अवर्षणग्रस्त जिल्ह्यातील शुभ्र शिधापत्रिका शेतकरी कुटुंबे या योजनेचे लाभार्थी आहेत. **वर्ग क :** शासकीय आश्रम शाळेतील विद्यार्थी, शासकीय महिला आश्रमातील महिला, शासकीय अनाथ आश्रमातील मुले, शासकीय वृद्धश्रमातील ज्येष्ठ नागरिक, माहिती व जनसंपर्क कार्यालयाकडील निकषानुसार पत्रकार व त्यांची कुटुंबे तसेच महाराष्ट्र इमारत व इतर बांधकाम कामगार कल्याणकारी मंडळाकडे नोंदीत कामगार विभागाने निश्चित केलेले बांधकाम कामगार व त्यांची कुटुंबे हे सुद्धा योजनेचे लाभार्थी आहेत. योजनेचा लाभ घेण्यासाठी वरील कागदपत्रांसोबतच शासनमान्य वैध फोटो ओळखपत्र आवश्यक आहे.

महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजना

(निवडक १९६ गंभीर आजारांवर मोफत उपचार व शस्त्रक्रिया)

वैद्यकीय सेवेचे स्वरूप :

• रुग्णालयातील स्वाट • आवश्यक औषधोपचार • निदानसेवा • शुश्रूषा व भोजन • भूलसेवा व शस्त्रक्रिया • एक वेळचा परतीचा प्रवास

योजनेची वैशिष्ट्ये :

- ९९६ उपचार व १२१ सेवांचा समावेश • विमा हप्त्या शासनामार्फत भरला जातो • रुग्णाला सर्व सेवा निःशुल्क मिळतात
- लाभार्थी कुटुंबाला प्रतिवर्षी १,५०,०००/- पर्यंत विमा संरक्षण • मुत्रपिंड प्रत्यारोपणासाठी ही मर्यादा २,५०,०००/-
- विमा रकमेच्या मर्यादित कुटुंबातील सर्व व्यक्तींना लाभ घेता येईल. रुग्णांच्या मार्गदर्शनासाठी आरोग्यमित्राची उपलब्धता
- जयळच्या अंगीकृत रुग्णालयात रेशनकार्ड दाखवून योजनेचा लाभ घेता येईल.

विमा संरक्षण :

पात्र कुटुंबाला प्रतिवर्षी १,५०,०००/- पर्यंत व मुत्रपिंड प्रत्यारोपणासाठी २,५०,०००/- पर्यंत

योजनेच्या माहितीसाठी विनाशुल्क दूरध्वनी क्र : १५५ ३८८ / १८०० २३३२ २००

अंगीकृत रुग्णालयांची माहिती घेण्याकरीता :

www.jeevandandayee.gov.in या संकेतस्थळावर भेट द्या.

नजीकच्या शासकीय रुग्णालयात / जिल्हा रुग्णालयाशी संपर्क साधा.

महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजना : राज्य आरोग्य हमी सोसायटी, जीवनदायी भवन, राज्य कामगार विमा रुग्णालय आवार, गणपत जाधव मार्ग, वरळी, मुंबई - ४०००९९

राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रम

निदान : राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत देण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार क्षयरोगाचे निदान करण्यात येते. नवीन निदान झालेल्या क्षयरुग्णांमधील औषधांची संवेदनशीलता तपासण्याकरिता खालील चाचण्या कार्यक्रमांतर्गत करण्यात येतात.

- १) सीबीनॅट
- २) लाईन प्रोबअॅसे (LPA)
- ३) लीक्रीड/सॉलीड कल्चर

उपचार पध्दती : राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत देण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार नवीन निदान झालेल्या औषधी संवेदन व औषधीविरोधी क्षयरुग्णांना उपचार देण्यात येतात.

कार्यक्रमांतर्गत निदान झालेल्या क्षयरुग्णांना त्यांच्या वजनानुसार उत्तम दर्जाचे क्षयविरोधी औषधी (Fix Dose Combination मध्ये) उपचार पूर्ण होईपर्यंत अखंडित पुरविण्यात येतात.

क्षयरोग पथकामधील वैद्यकीय अधिका-यांच्या मार्फत क्षयरुग्णांचे उपचार पूर्ण होण्याकरिता सतत त्यांची देखरेख व पर्यवेक्षण करण्यात येते.

कार्यक्रमांतर्गत निदान झालेल्या औषधविरोधी क्षयरुग्णांना मार्गदर्शक सूचनांनुसार क्षयविरोधी औषधांचे उपचार सुरू करण्यात येतात.

औषधोपचार : राष्ट्रीय क्षयरोग निर्मूलन कार्यक्रमांतर्गत निदान झालेल्या सर्व क्षयरुग्णांना औषधोपचार पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने कर्मचाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाखाली/सहकार्याने मोफत औषधी दिली जाते.

डी. बी. टी. लाभ : डी.बी.टी. अंतर्गत लाभ महाराष्ट्र राज्यात १ एप्रिल २०१८ पासून क्षयरुग्णांना निष्क्रिय पोषण – आहार योजने अंतर्गत दरमहा ५०० रुपये क्षयरुग्णांच्या बँक खात्यात थेट उपचार चालू असेपर्यंत वर्ग करण्यात येतात.

**संयुक्त सक्रीय
क्षयरुग्ण शोध मोहिम व
कुष्ठरुग्ण शोध अभियान**

राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रम

टीबीची लक्षणे दिसता...त्वरित डॉक्टरांकडे जा.

खालीलपैकी कोणतेही एक लक्षण असल्यास संशयित क्षयरुग्ण समजावा

- दोन आठवड्यांहून अधिक कालावधीचा खोकला
- दोन आठवड्यांहून अधिक कालावधीचा ताप
- वजनात लक्षणीय घट
- भूक न लागणे
- मानेवर गाठी येणे

अत्याधुनिक तपासणी व उपचाराची सुविधा जवळच्या आरोग्य केंद्रावर मोफत उपलब्ध आहे.

अर्धवट उपचार घेतल्यास ड्रग-रेसिस्टन्ट टीबी होऊ शकतो.

सतर्कता बाळगा :
टीबीचे जिवानू खोकल्याने किंवा शिकल्याने पसरतात. | खोकताना तोंड झाकून ठेवा.

टीबी हारेल, देश जिंकेल

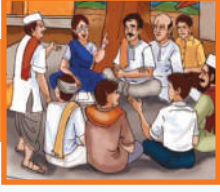
अधिक माहितीसाठी संपर्क साधा : टोल फ्री क्र. १८००-११-६६६६

सांख्यिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन

नवसंजीवनी योजना

शासनाने आदिवासी उपयोजना अंतर्गत योजनांच्या अंमलबजावणीमध्ये एकसूत्रता व प्रभावीपणा आणण्याच्या दृष्टीने सर्व घटक कार्यक्रमांना एकत्र करून नवसंजीवनी योजना शासन निर्णय दिनांक २५ जून १९९५ अन्वये सुरू केली.

उद्देश - आदिवासी प्रवन कार्यक्षेत्रातील जनतेच्या आरोग्यात सुधारणा करणे, त्यांना आरोग्य विषयक सुविधा पुरवणे, आदिवासींना पिण्याचे शुध्द व पुरेसे पाणी उपलब्ध करून देणे, अन्नधान्य पुरवठा सुनिश्चित करून आहार देणे, कुपोषित बालकांवर योग्य व वेळीच उपचार करून त्यांच्या प्रकृतीत सुधारणा घडवून आणणे या सर्व उपाययोजनांद्वारे आदिवासींचे क्रियाशील आयुष्य वाढविणे, तसेच गरोदर माता व अर्भक मृत्यू कमी करणे हा नवसंजीवनी योजनेचा प्रमुख उद्देश आहे.

अंमलबजावणी पध्दती - नवसंजीवनी योजना राज्यात १९९५ पासून सुरू करण्यात आली आहे. आदिवासी प्रवन कार्यक्षेत्रात राहणाऱ्या आदिवासी जनतेला प्रा. आ. केंद्र, उपकेंद्र स्तरावर गावपातळीवर योग्य व वेळीच उपचार देण्यात येतात.

*** मातृत्व अनुदान योजना * भरारी पथक योजना**

*** दाई बैठक योजना * पाणी नमुना तपासणी**

*** पावसाळ्यापूर्वी करावयाच्या उपाययोजना**

सॅम व मॅमच्या मुलांना आहार सुविधा व बुडीत मजुरीपोटी द्यावयाचे अनुदान

सेवा देणाऱ्या आरोग्य संस्था

नवसंजीवनी योजनेअंतर्गत आदिवासी प्रवन क्षेत्रात ग्रामीण रुग्णालय, प्रा. आ. केंद्र, उपकेंद्र, आयुर्वेदिक दवाखाने या सर्व ठिकाणी रुग्णांना मोफत सेवा दिली जाते. तसेच फिरत्या आरोग्य पथकांमार्फत देखील आरोग्य सेवा दिली जाते.

कार्यक्रमांतर्गत विविध योजना व उपक्रम

मातृत्व अनुदान योजना

गरोदर मातांची नियमित आरोग्य तपासणी व्हावी व त्यांना सुयोग्य आहार वेळेत उपलब्ध व्हावा तसेच त्यांना गरोदरपणात व नंतर विश्रांती मिळावी त्यादृष्टीने

शासनाने मातृत्व अनुदान योजना १९९७-९८ पासून १६ आदिवासी जिल्ह्यांत मंजूर केलेली आहे. या योजनेमध्ये गरोदरपणामध्ये रुपये ४००/- रोखीने व रुपये ४००/- ची औषधे याप्रमाणे प्रत्येक लाभार्थीला एकूण रुपये ८००/- चा लाभ या योजनेंतर्गत दिला जातो. सदर योजनेचा लाभ ह्यात दोन मुले व सध्या गरोदर मातासाठी देय आहे.

भरारी पथक योजना

महाराष्ट्र राज्यामध्ये एकूण २८१ भरारी पथके स्थापित करण्यात आले असून, यामध्ये १ वैद्यकीय अधिकारी व २ कर्मचा-यांची नियुक्ती करण्यात आलेली आहे. या भरारी पथकांमार्फत राज्यातील दुर्गम भागात राहणाऱ्या आदिवासी जनतेला विशेष करून माता व कुपोषित बालकांना भेटी देण्यात येतात व त्यांची आरोग्य तपासणी करण्यात येवून आवश्यकता असल्यास नजीकच्या आरोग्य संस्थेमध्ये संदर्भित करण्यात येतात.

दाई बैठक योजना

आदिवासी व दुर्गम भागातील गरोदर स्त्रियांची बाळंतपणे दाईमार्फत केली जातात. अशा बाळंतपणाची व नवजात शिशुंची १०० टक्के नोंदणी करणे, जोखिमयुक्त मातांच्या व नवजात बालकांच्या आरोग्याचे सर्वेक्षण करणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे व त्यांना कृतिशील करणे याबाबत दाई बैठका घेऊन दाईच्या ज्ञानामध्ये वाढ होईल याकरिता प्राथमिक आरोग्य केंद्राद्वारे दाईच्या नियमित बैठका घेण्यात येतात.

मान्सूनपूर्व उपाययोजना

पावसाळी कालावधीत बालमृत्यू व साथीचे रोग टाळण्याकरीता प्रतिबंधक उपाययोजना म्हणून मे व जूनमध्ये वैद्यकीय पथके दुर्गम भागात पाठवून त्यांच्यामार्फत प्रत्येक गावांत रुग्ण उपचार, बालकांची तपासणी व उपचार, लसीकरण, संदर्भ सेवा, साथरोग प्रतिबंधक उपाय योजना इतर आजारांचे सर्वेक्षण इत्यादी कामे करून घेण्यात येतात.

नियमित लसीकरण कार्यक्रम

- * बालमृत्यू आणि त्यांच्यामधील आजारांचे प्रमाण कमी करण्यासाठी बालकांचे योग्य संपूर्ण लसीकरण करणे ही अत्यंत सोपी, कमी खर्चाची पण अत्यंत प्रभावी उपाययोजना आहे.
- * बालकांमधील क्षयरोग, घटसर्प, धनुर्वात, डांग्या खोकला, हिमोफिलस इन्फ्लुएन टाईप बी, पोलिओ, सबील गोवर व रुबेला या आजारांमुळे होणारे आजारपण व मृत्यू कमी करणे हे नियमित लसीकरण कार्यक्रमाचे महत्वाचे उद्दिष्ट आहे.
- * कार्यक्रमांतर्गत बीसीजी लस क्षयरोगाकरीता, डीपीटी लस ही घटसर्प, धनुर्वात, डांग्या खोकला या आजारांकरिता, पोलिओ लस पोलिओ आजारांकरिता गोवर-रुबेला लस गोवर व बेला आजारांकरिता, हिपॅटायटिस बी लस काविळ आजारांकरिता व पेंटाव्हॅलेंट लस ही घटसर्प, धनुर्वात, डांग्या खोकला, हिमोफिलस इन्फ्लुएन्झा टाईप बी व कावीळ या आजारांकरिता प्रतिबंधात्मक साधन म्हणून उपयोगात आणल्या जातात.
- * लसीकरण कार्यक्रमासाठीचे अनुदान केंद्र शासनाकडून राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानांतर्गत प्राप्त होते. कार्यक्रम अंमलबजावणीसाठी आवश्यक लसी व ए.डी. सिरिज यांचा पुरवठा केंद्र शासनाकडून केला जातो.
- * सर्व आरोग्य संस्थांमध्ये तसेच वायसंपर्क कार्यक्षेत्रात लसीकरण सत्राचे आयोजन करण्यात येते व लाभार्थीना

लसी दिल्या जातात. लसींची क्षमता टिकून राहण्यासाठी लसींची वाहतूक शीतसाखळी अबाधित ठेवून करण्यात येते.

- * जापनिज एन्सेफेलायटिस लस ही जापनिज एन्सेफेलायटिस देण्यात येते.
- * राज्यात राष्ट्रीय नियमित लसीकरण कार्यक्रमांतर्गत पेंटाव्हॅलेंट लसीचा समावेश दि. २२ नोव्हेंबर २०१५ रोजी करण्यात आला आहे. या लसीमुळे घटसर्प, धनुर्वात, डांग्या खोकला, हिमोफिलस इन्फ्लुएन्झा टाईप बी व कावीळ या ५ आजारांना व त्यामुळे होणाऱ्या दुष्परिणामांना प्रतिबंध होणार आहे.

उद्दिष्ट -

- * लसीकरणामुळे टाळता येणाऱ्या आजाराने होणा-या बाल मृत्यूचे व आजाराचे प्रमाण लसीकरणाने कमी करणे.
- * बालकांचे योग्य वयात लसीकरण पूर्ण करणे.

सेवा देणाऱ्या आरोग्य संस्था

राज्यात प्राथमिक आरोग्य केंद्र, उपकेंद्रे, ग्रामिण रुग्णालय, उपजिल्हा रुग्णालये, जिल्हा रुग्णालये, स्त्री रुग्णालये, सामान्य रुग्णालये, रुग्णालये आणि निमशासकीय संस्था यांच्यामार्फत कार्यक्रमाची अंमलबजावणी केली जाते.

बालकांचे नियमित लसीकरण; सर्व पालकांचे कर्तव्य...

५ वर्षात ७ वेळा

सुटणार नाही लस एकही वेळा

आरोग्य सेविका / आशा / अंगणवाडी सेविका यांच्याशी संपर्क साधून आपल्या बाळाचे संपूर्ण लसीकरण करून घ्या

आपल्या जवळच्या शासकीय आरोग्य केंद्रांमध्ये सर्व लसी मोफत दिल्या जातात

सुवाण व कर्तव्यदक्ष व्हा !
आपल्या बालकाचे संपूर्ण लसीकरण करून घ्या !

सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन
राज्य आरोग्य विभाग व सर्वोच्च निष्पन्न ठरवते

#MahaArogyaEChoru @MahaHealth @MahaHealth @MahaHealth

मानव विकास कार्यक्रम

राज्यातील १२ जिल्ह्यांचा मानव विकास निर्देशांक उंचावण्याकरीता शासन निर्णय, नियोजन विभाग, क्र. ममावि-२००६/प्र.क्र.२०/का.१४१३, दि. २९ जून २००६ अन्वये मानव विश्वास मिशनची स्थापना करण्यात आली होती.

सन २०११-१२ पासून शासन निर्णय क्र. मा. वि.मि. २०१०/प्र.क्र. ०१/ १४१८/मंत्रालय, मुंबई दिनांक १९ जुलै २०११ अन्वये मानव विकास कार्यक्रमाची व्याप्ती २१ जिल्हांतील १२५ तालुक्यांपर्यंत वाढविण्यात आली.

या योजनेअंतर्गत निवड केलेले २१ जिल्हे पुढीलप्रमाणे आहेत. ठाणे, पालघर, रायगड, सिंधुदुर्ग, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगाव, जालना, परभणी, हिंगोली, बीड, नांदेड, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली.(२३)

शासन निर्णय माविका -२०१२/प्र.क्र.५९/१४१८-मंत्रालय, मुंबई - ४०००३२, दिनांक १२ जुलै २०१२ नुसार मानव विकास कार्यक्रमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी तसेच सदर कार्यक्रमाचा लाभ अधिकाधिक लोकांना मिळावा या उद्देशाने मानव विकास कार्यक्रम सन २०१२-१३ पासून १५ जिल्ह्यांतील 'क' वर्ग नगरपालिका क्षेत्रात मानव विकास कार्यक्रम अंमलबजावणी सुरुवात केली आहे.

उद्देश - २३ जिल्ह्यांतील १२५ तालुके व १५ जिल्ह्यांतील ४३ 'क' वर्ग नगरपालिकांमध्ये मानव विकास निर्देशांक वाढविणे.

उद्दीष्टे -

- * मातामृत्यू कमी करणे.
- * अर्भकमृत्यू कमी करणे.
- * धोक्याच्या मातांना संदर्भित करणे व गरोदर मातांना बुडीत मजुरीचा लाभ देऊन आर्थिक मदत करणे.

कार्यक्रमांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजना

- * मानव विकास कार्यक्रमांतर्गत आरोग्य शिबिरे प्राथमिक आरोग्य केंद्र, नगरपालिका क्षेत्रांत आयोजित केली जातात.
- * या शिबिरांमध्ये स्त्रीरोग तज्ञांकडून गर्भवती महिलांची व स्तनदा मातांची आरोग्य तपासणी व औषधोपचार केला जातो.

तसेच बालरोग तज्ञांकडून ते ६ महिने वयोगटातील बालकांची व ६ महिने ते २ वर्ष वयोगटातील बालकांची तपासणी व औषधोपचार केला जातो.

* अ.जा./अ.ज./ दारिद्र्य रेषेखालील गरोदर महिलेला बुडीत मजुरीपोटी रु. ४०००/- इतका लाभ दिला जातो. हा लाभ गरोदरपणाच्या सातव्या ते नवव्या महिन्यात रु. २०००/- आणि प्रसुतीनंतर एक महिन्याच्या आत रु. २०००/- अशा प्रकारे दिला जातो.

* किशोरवयीन मुलींना पौगंडावस्थेतील आरोग्य व जीवन कौशल्ये विकसित करण्याबाबत आरोग्य शिक्षण देणे.

* मानव विकास कार्यक्रमांतर्गातील शिबिरे प्राथमिक आरोग्य केंद्र स्तरावर दर महिन्याला दोन व 'क' वर्ग नगरपालिका क्षेत्रात दर महिन्याला एक याप्रमाणे आयोजित केली जातात.

* शिबिराच्या आयोजनासाठी एकूण रु. १८,०००/- प्रतिशिबिर अनुदान मंजूर आहे. यामध्ये तज्ञ डॉक्टरांचे मानधन व वाहतूक यासाठी रु. ५,०००/-, लाभार्थीच्या जेवणाकरिता रु. ५२००/- पेंडालकरिता रु. १५००/- आणि तातडीची औषधे व प्रयोगशाळा साहित्यकरीता रु. १३००/- आणि वाहनखर्चासाठी रु. ५०००/- यांचा समावेश आहे.

बाल आरोग्य योजना

प्रजनन व बाल आरोग्य कार्यक्रमांतर्गत अर्भक व बालकांचे आजार व मृत्यू टाळण्यासाठी व बाल आरोग्य सुधारण्यासाठी विविध योजना राबविल्या जातात. या योजनांची अंमलबजावणी राज्य व जिल्हा स्तरावरून करण्यात येते.

उद्देश - SRS - २०१८ च्या अहवालानुसार अर्भक मृत्यूदर हा सन २००८ सालातील ३३ वरून १९ वर आलेला आहे. तसेच नवजात शिशु मृत्यूदर सुद्धा २४ वरून १३ (SAS 2018) वर आलेला आहे. ५ वर्षाखालील बालमृत्यूचा दर एस. आर. एस. २०१८ नुसार २२ पर्यंत खाली आलेला आहे.

अंमलबजावणी पध्दती :

केंद्र शासनाच्या मंजूर आरसीएच पीआयपीमध्ये मंजूर केलेल्या योजना व त्या योजनांची अंमलबजावणीसाठी आवश्यक अनुदान राज्यातील सर्व जिल्ह्यांना वितरित करण्यात येते. या योजनांची अंमलबजावणी सर्व जिल्हास्तरावर परिणामकारक होण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना पाठविण्यात येतात.

आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष

- * नवजात शिशु स्थिरकरण कक्ष
- * नवजात शिशु कोपरा
- * बाल उपचार केंद्र
- * पोषण पुनर्वसन केंद्र
- * बालमृत्यू अन्वेषण
- * जंतनाशक व जीवनसत्त्व 'अ' मोहीम.
- * अर्भक व नवजात बालकांच्या स्तनपानाबाबत
- * घरच्या घरी बालकांची काळजी
- * घरच्या घरी लहान बालकांची काळजी
- * जोखीमग्रस्त कार्यक्षेत्रातील आशांमार्फत अतिसार, न्युमोनिया व सेप्सीस या आजारांचे व्यवस्थापन

सर्व जिल्ह्यांना अपेक्षित कार्य होण्याच्या दृष्टीने नियमितपणे पाठपुरावा करण्यात येतो. बाल आरोग्य अंतर्गत योजनांची अंमलबजावणी जिल्हा / तालुका / ग्रामीण रुग्णालय / प्रा.आ. केंद्र/उपकेंद्र/गावपातळी स्तरावरून कार्यरत असणाऱ्या अधिकारी व कर्मचारी यांचेमार्फत करण्यात येते.

सेवा देणाऱ्या आरोग्य संस्था

बालमृत्यू, अर्भकमृत्यू व कुपोषणाचे प्रमाण कमी करण्यासाठी विविध शासकीय आरोग्य संस्थांद्वारे जनतेस सेवा पुरविण्यात येतात. जिल्हा रुग्णालय, उपजिल्हा रुग्णालय, स्त्री रुग्णालय, ग्रामीण रुग्णालय, प्राथमिक आरोग्य केंद्र व उपकेंद्र या आरोग्य संस्थांद्वारे सेवा पुरविल्या जातात.

संस्था स्तरावर बालकांची काळजी -

आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष Special New Born Care Unit - (SNCU) : राज्यातील १७ सामान्य रुग्णालये, ११ स्त्री रुग्णालये व ८ उपजिल्हा रुग्णालये व २ सामान्य रुग्णालये, १ PVP GII सांगली स्तरावर गंभीर आजारी नवजात बालकांच्या उपचारांसाठी विशेष कक्ष (एसएनसीयू) कार्यान्वित करण्यात आलेले आहेत. एकूण ३९ एसएनसीयूमध्ये ८९२ कक्ष कार्यान्वित आहेत. प्रत्येक जिल्हा स्तरावर आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष (एसएनसीयू) स्थापित असून, त्यामध्ये फोटोथेरेपी युनिट, ऑक्सीजन हुड, इनफ्युजन पंपस, रेडियन्ट बॉर्मर, लॅरिंगोस्कोप आणि इंडोट्रकीयेल ट्युब्स, नेजल कॅन्युअल्स बॅग, मास्क आणि वेईग स्केल इत्यादी उपकरणे वापरली जातात. हे कक्ष कमीत कमी १२ ते १६ बेडचे असून त्यामध्ये ३ वैद्यकीय अधिकारी, १० स्टाफ नर्स आणि ४ मदतनीस (सफाई कामगार) हे २४ तास आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी कार्यरत आहेत. नवजात बालकांमधील सेप्सीस, न्युमोनिया, डिहायड्रेशन, हायपोर्यमिया प्रतिबंध, संसर्ग प्रतिबंध, विशेष स्तनपान, जन्मानंतरची काळजी, लसीकरण व संदर्भ सेवा. इ. सेवा या कक्षामार्फत देण्यात येतात.

नवजात शिशु स्थिरकरण कक्ष (New Born Stabilization Unit (NBSU) : स्थिरकरण कक्ष हे आजारी नवजात बालकांच्या उपचारासाठी विशेष कक्ष (Special New Born Care Unit - (SNCU) आहे, जे पेरीफेरीतील नवजात शिशुंना सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी स्थापित करण्यात आले आहेत. याची स्थापना पहिली संदर्भ सेवा कक्ष आणि गावपातळीवरील आरोग्य केंद्रामध्ये करण्यात आली आहे.

यामध्ये Resuscitation, नवजात शिशुला उब मिळण्यासाठी, कांगारू मदर केअर, विविध प्रकारच्या संसर्गपासून संरक्षण, नवजात शिशुच्या नाळेची विशेष काळजी व स्तनपानाची लवकर सुरुवात, ऑक्सिजन साह्य सेवा जसे की, ऑक्सिजन, सलाईन (खत ढर्हीश्रव विशेष महत्वाच्या तपासण्या करण्याची सोय जसे की, रक्तदान तपासणे आणि संदर्भ सेवाया सेवांचा समावेश आहे. सदयस्थितीत संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात १९३ एनबीएसयू कार्यरत आहेत. वर्ष २०२०-२१ मध्ये १३ नवीन एनबीएसयू मंजूर झाले असून सदर एनबीएसयू प्रस्थापित करण्याची कार्यवाही सुरु आहे.

नवजात शिशु कोपरा (New Born Care Corners (NBCC)) : नवजात शिशु कोपऱ्याची स्थापना प्रत्येक प्रसूती कक्ष नवजात शिशुला जन्मानंतर लगेच अत्यावश्यक सेवा मिळण्यासाठी झाली आहे. नवजात शिशु कोपरा (Corner) प्रसूती कक्षात नवजात शिशुंच्या व्यवस्थापनात साह्य करण्यासाठी स्थापित केलेला आहे. यामध्ये खालील सेवांचा समावेश आहे Resuscitation, यामध्ये असणारे साहित्य (Equipment), वजन काटा, रेडिएन्ट वार्मर सक्षम मशीन आणि म्युक्स सकर नवजात शिशु कक्ष हे राज्यात १५११ स्थापित केले आहेत.

बाल उपचार केंद्र (Child Treatment Centre-CTC) : १३ व्या वित्त आयोगा अंतर्गत सॅम बालकांच्या उपचारासाठी जास्त कुपोषण असणा-या आदिवासी तालुक्यांमध्ये केंद्र शासनाच्या एनआरसीबाबतच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार २५ बाल उपचार केंद्र स्थापन करण्यात आलेली आहेत. येथे आजारी सॅम बालकांना १४ दिवस दाखल करून उपचार देण्यात येतात.

पोषण पुनर्वसन केंद्र (Nutrition Rehabilitation Centre NRC) : राज्यामध्ये आजारी सॅम बालकांच्या उपचारासाठी सध्या एकूण ४३ पोषण पुनर्वसन केंद्र कार्यान्वीत करण्यात आलेले आहेत. हे संस्थास्तरावरील युनिट असून तेथे ५ वर्षाखालील आजारी तीव्र कुपोषित बालकांना १४ दिवस वैद्यकिय उपचार व पोषण आहार दिला जातो. तसेच माता व काळजी वाहक यांचे शिशु पोषण बाबतचे कौशल्य वाढविण्याबाबत विशेष लक्ष दिले जाते. जेणेकरून बाळाची घरीसुध्दा योग्य काळजी घेण्यात येईल.

पोषण पुनर्वसन केंद्रातील अधिकारी व कर्मचाऱ्यांकरिता संस्थास्तरावर तीव्र कुपोषित बालकांचे व्यवस्थापन

करण्याबाबतचे प्रशिक्षण सत्र आयोजित करण्यात येतात. याचा मुख्य उद्देश वैद्यकिय अधिकारी, आहार तज्ञ आणि स्टाफ नर्स तसेच सॅम बालकांना सेवा पुरविण्याच्या कर्मचाऱ्यांचे कौशल्य वाढविणे हा आहे.

बालमृत्यू अन्वेषण (Child Death Audit CDA) : राज्यात होण्याच्या अर्भक व बालमृत्यूचे अन्वेषण वैद्यकीय अधिकारी, यांचे मार्फत करण्यात येते. बालमृत्यू अन्वेषणा मुळे कोणत्या आजार अथवा रोगांमुळे बालमृत्यू होतात, याची माहिती मिळते. संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात सन २०१९-२० मध्ये १४२०८ बालमृत्यू नोंदविण्यात आले, त्यापैकी १२२६८ बालमृत्यू अन्वेषण झाले. सन २०२०-२१ (माहे जानेवारी २०११ अखेर) १०८७४ बालमृत्यू नोंदविण्यात आले, त्यापैकी ११११ बालमृत्यू अन्वेषण झाले.

जंतनाशक व जीवनसत्त्व 'अ' मोहिम (De-worming Vitamin 'A' Drive) : वर्षातून दोनवेळा जंतनाशक व जीवनसत्त्व 'अ' मोहिम राज्यातील सर्व जिल्ह्यांतील ग्रामीण व शहरी भागात एकाच वेळी राबविण्यात येते. या मोहिमेत ९ महिने ते ५ वर्षे वयोगटातील बालकांना जीवनसत्त्व 'अ' व १ ते ६ वर्षे वयोगटातील बालकांना जंतनाशक औषध देण्यात येते.

अर्भक व नवजात बालकांच्या स्तनपानाबाबत (Infant Young Child Feeding IYCE) : बालकांमधील कुपोषण कमी करण्यासाठी ही बाब अत्यंत महत्वाची आहे. या योजने अंतर्गत मातेस सहा महिन्यांपर्यंत नवजात बालकाला करावयाच्या निव्वळ स्तनपान व पोषक आहाराबाबत समुपदेशन व प्रशिक्षण दिले जाते.

घरच्या घरी बालकांची काळजी :

नवजात बालकांना दिल्या जाणाऱ्या स्वास्थ सुविधा नियमित देण्यासाठी संस्था स्तरावरची काळजी व घरी घेण्यात आलेली काळजी नियमित करण्यासाठी ग्रामीण भागात जन्मलेल्या जिवंत बालकांची काळजी ही आशांच्या ४२ दिवसांपर्यंतच्या ७ गृहभेटीद्वारे घेतली जाते. त्यासाठी आशांना रु. २५०/ मानधन देण्यात येते. आजारी व कमी वजनाच्या बालकांना जास्तीच्या गृहभेटीची गरज असते या व्यतिरिक्त आशांना विशेष नवजात काळजी कक्षातून सुटी झालेल्या बालकांना व कमी वजनाच्या बालकांना प्रत्येक महिन्याला पाठपुरावा करण्यासाठी रु.५०/- प्रमाणे मानधन देण्यात येते.

१३ व्या वित्त अंतर्गत इन्टेंसिफाईड एचबीएनसी (Intensified HBNC) : अर्भक मृत्यूच्या प्रमाणामध्ये ६३% प्रमाण हे नवजात शिशु मृत्यूचे असते. अर्भक मृत्यूदर कमी करण्यासाठी विशेषतः आदिवासी भागातील नवजात बालकांची आशांद्वारे गृहभेटी दरम्यान घरच्या घरी काळजी घेणे आवश्यक आहे. त्यासाठी राज्यातील आदिवासी प्रवण जिल्ह्यांसाठी १३ व्या वित्त आयोगा अंतर्गत Intensified HBNC कार्यक्रम राबविला जात आहे. या कार्यक्रमाचा मुख्य उद्देश आशांद्वारे १ वर्षापर्यंतच्या बालकांना गृहभेटी देऊन त्यांचे योग्य वेळेत पुरक आहार सुरु करण्यासाठी माता व कुटुंबियांचे समुपदेशन करून कुपोषणापासून वाचविणे. Intensified HBNC अंतर्गत ६ महिन्यांपर्यंत १ दिवसाआड आणि त्यानंतर प्रत्येक १५ दिवसांनी बालकांच्या १ वर्षे वयापर्यंत आशामार्फत भेटी देण्यात येतात. प्रत्येक आशाला १ वर्षापर्यंत पाठपुरावा करण्यासाठी Follow Up कार्ड देण्यात आलेले आहे. आदिवासी भागातील प्रत्येक आशासोबत तालुका समूह संघटक व तालुका समन्वयक यांचे इन्टेंसिफाईड एचबीएनसी चे प्रशिक्षण घेण्यात आलेले आहे. सदर कार्यक्रम जानेवारी २०१६ पासून राज्यातील ७८ आदिवासी तालुक्यांमध्ये राबविला जात आहे.

घरच्या घरी लहान बालकांची काळजी (HBYC) : राज्यातील बालमृत्यूदर कमी करणासाठी आणि बालकांची पोषण स्थिती सुधारण्यासाठी तसेच शारीरिक वाढ आणि विकासासाठी घरच्या घरी बालकांची काळजी घेण्यासाठी हा महत्त्वाचा कार्यक्रम आहे. या कार्यक्रमांतर्गत आशा व एएनएममार्फत मासिक गृहभेटी देण्यात येतात. ज्यामध्ये बालकांना वयाच्या या महिन्यापासून ते हावा, या १२ वा आणि १५ या महिना) अशा ५ विशेष गृहभेटी देण्यात येतात. ज्या पोषण, आरोग्य, बालकांचा दिवस आणि स्वच्छता या महत्त्वाच्या बाबींवर भर देण्यात येतो.

Mother Absolute Affection (MAA) : MAA Mother

Absolute Affection हा स्तनपानाविषयी मातेला, वडिलांना तसेच कुटुंबीयांना योग्य माहिती पुरविण्यासाठी तसेच स्तनपानास सक्षम असे वातावरण तयार करण्यासाठी केंद्र शासनाच्या आरोग्य व कुटुंब कल्याण या विभागाचा हा एक महत्त्वाकांक्षी कार्यक्रम आहे. या कार्यक्रमाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे की, जन्मानंतर बालकाला २४ तासाचे आत स्तनपान मिळाले पाहिजे. तसेच जन्मानंतर सहा महिने फक्त स्तनपानास प्रोत्साहन द्यावे व वयाच्या २ वर्षापर्यंत स्तनपानासोबत पोषक आहार देण्यात यावा. या कार्यक्रमांतर्गत प्रचार व प्रसिध्दी, स्तनदा व गरोदर मातांसाठी आशामार्फत घेण्यात येणाऱ्या माता बैठका, आरोग्य कर्मचाऱ्यांना स्तनपान व शिशुपोषणाचे प्रशिक्षण, सनियंत्रण व मूल्यमापन, सर्व आरोग्य संस्थांचे शिशु मैत्रीकरण (Baby Friendly Hospital Initiative) इ. उपक्रम राबविले जातात.

माता बैठक : MAA कार्यक्रमाचा एक घटक म्हणजेच आशांद्वारे घेण्यात येणाऱ्या माता बैठकीमध्ये स्तनपानाविषयी व पुरक आहारा विषयी मातांना प्रात्याक्षिकांसह माहिती देण्यात येते.

राज्य संसाधन केंद्र : MAA कार्यक्रमाच्या यशस्वी अंमलबजावणीसाठी व सनियंत्रणासाठी राज्यात २ ठिकाणी सार्वजनिक आरोग्य संस्था (पीएचआय) नागपूर व आरोग्य व कुटुंब कल्याण प्रशिक्षण केंद्र पुणे येथे राज्य संसाधन केंद्राची स्थापना करण्यात आलेली आहे. या अंतर्गत राज्यातील MAA कार्यक्रमाचे सनियंत्रण व मूल्यमापन करण्यात येते. तसेच NRC / SNCU/PNC/ANC मध्ये भेटी देऊन उपस्थित असलेल्या स्तनदा व गरोदर मातांना स्तनपान शिशुपोषण व आहार याबाबतचे समुपदेशन देण्यात येते. तसेच आरोग्य कर्मचाऱ्यांना स्तनपान व शिशुपोषणाचे प्रशिक्षण देण्यात येते.

RBSK

RASHTRIYA BAL SWASTHYA KARYAKRAM
राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम
FROM SURVIVAL TO HEALTHY SURVIVAL

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम (आर. बी. एस.के)

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम हा मुलांच्या आरोग्याचे संवर्धन विकास साधणासाठी उचलले अत्यंत महत्वपूर्ण पाऊल आहे. या कार्यक्रमाचा माध्यमातून बालकांच्या आरोग्याची तपासणी व त्यांच्या बाळाच्या आजारांना वेळीच पायबंध घालणे हा मुख्य उद्देश समोर ठेवण्यात आला आहे.

उद्देश व उद्दिष्टे -

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमांतर्गत १८ वर्ष वयोगटातील मुलांची तपासणी करून मुलांमध्ये आढळणाऱ्या जन्मत असलेले व्यंग, लहान मुलांमधील आजार, जीवनसत्त्वांच्या कमतरतेमुळे होणारे आजार व अपंगत्व इत्यादी बाबीचे वेळेवर निदान करून त्यांच्यावर योग्य ते उपचार करण्याचे उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आले आहे.

अंमलबजावणी -

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम या कार्यक्रमाचा लाभ महाराष्ट्र राज्यातील ० ते १८ वर्ष वयोगटातील जवळपास २ कोटी मुलांना होणार आहे. अंगणवाडीस्तरावर ० ते ६ वर्ष वयोगटातील मुलांची वर्षातून २ वेळेस होणारी आरोग्य तपासणी हा या कार्यक्रमाचा अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहे. या व्यतिरिक्त शासकीय व निमशासकीय शाळेतील ६ ते १८ वर्ष वयोगटातील मुलांनाही या आरोग्य तपासणी कार्यक्रमाचा लाभ होणार आहे. सदर आरोग्य तपासणी दरम्यान मुलांमध्ये आढळून आलेल्या आरोग्य विषयक समस्या/अडचणींसाठी योग्य ते संदर्भ सेवा व सर्व प्रकारचे वैद्यकीय व शल्यचिकित्सक उपचार पुरविण्यात येतात. मुलांवर केले

जाणारे उपचार हे पूर्णतः मोफत पुरविण्यात येतील.

सेवा देणाऱ्या आरोग्य संस्था -

राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमाची पथके प्रत्येक तालुक्यात नियुक्त करण्यात आलेली आहेत. सदर पथकाचे मुख्यालय, ग्रामीण रुग्णालये किंवा संबंधित उपजिल्हा रुग्णालय हे आहे.

- District Early Intervention Centre (DEIC) हा अत्यंत महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प असून राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रमांतर्गत ० ते १८ वर्ष वयोगटातील अंगणवाडी स्तर आणि शाळा स्तरांवरून संदर्भित करण्यात आलेल्या बालकांच्या बौद्धिक, मानसिक आणि शारीरिक स्थितीचा विकास आणि उपचार करणेसाठी राज्यातील ९ जिल्ह्यांमध्ये स्थापन करण्यात आलेला आहे. ही केंद्रे प्रामुख्याने ठाणे, नाशिक, पुणे, सातारा, उस्मानाबाद, जालना, अमरावती, वर्धा आणि नागपूर या जिल्ह्यांतील जिल्हा शल्य चिकित्सक यांच्या अधिपत्याखाली स्थापित आहे. डिईआयसी अंतर्गत एकूण १४ अधिकारी आणि कर्मचारी कार्यरत आहेत. यामध्ये डिईआयसी व्यवस्थापक, बालरोग तज्ञ, वैद्यकीय अधिकारी, दंतचिकित्सक, भौतिकोपचार तज्ञ, व्यवसायोपचार तज्ञ, ध्वनी विशेषज्ञ आणि भाषण तज्ञ, मानसोपचार तज्ञ, नेत्रतज्ञ, सामाजिक कार्यकर्ता, विशेष शिक्षक, प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ, डेटा एंट्री ऑपरेटर आणि आरोग्य परिचारीका इत्यादी पदांचा समावेश आहे. या केंद्रामध्ये संदर्भित करण्यात आलेल्या बालकांना विविध तज्ञांमार्फत उपचार देवून त्या बालकांचे बौद्धिक, मानसिक आणि शारीरिक स्थितीचा विकास साधला जातो.

महाराष्ट्रातील आदिवासी, अतिदुर्गम व अतिदुर्लक्षित भागांकरिता योजना

महाराष्ट्रात एकूण १६ आदिवासी जिल्हे आहेत. त्यापैकी काही नक्षलग्रस्त तर काही अति नक्षलग्रस्त आहेत. या भागातील आरोग्याशी निगडित असणाऱ्या समस्या लक्षात घेता, तसेच ज्या आरोग्य सेवांमध्ये प्रतिक्षित कर्मचारी उपलब्ध नाहीत अशा आदिवासी, अतिदुर्गम व अतिदुर्लक्षित भागांसाठी खालीलप्रमाणे योजना सुरु करण्यात आल्या आहेत.

प्रोत्साहन भत्ता (हार्डशिप अलाउंस) -

प्रोत्साहन भत्ता हा फक्त दुर्गम भागातील आरोग्य केंद्रामध्ये कार्यरत अधिकारी व कर्मचारी यांनाच अदा करण्यात येतो. राज्यात आदिवासी तसे कडवी डावी विचारसरणीचे भागात, आरोग्य सेवा देण्यासाठी आरोग्य कर्मचारी नियुक्ती करून सुध्दा नियमित अधिकारी/कर्मचारी उपलब्ध होत नाहीत, यामुळे मा. आरोग्य केंद्राद्वारे आरोग्य सेवा दिल्या जात नाहीत. शासनाने इतका खर्च करूनही या भागातील बाल मृत्यूदर व माता मृत्यूदर हा अधिक राहतो. हे सर्व टाळण्यासाठी व वैद्यकीय सेवा त्या भागात उपलब्ध करून देण्यासाठी या भागातील कार्यरत आरोग्य अधिकारी व परिचारीका तसेच विशेषतज्ञांना पगाराव्यतिरिक्त प्रोत्साहनपर भत्ता दिला जातो.

प्रोत्साहनपर भत्ता ही योजना आदिवासी व कडवी डावी विचारसरणीने प्रभावित भागात म्हणजेच ठाणे, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, नांदेड, अमरावती, यवतमाळ, गोंदिया, चंद्रपूर व गडचिरोली या जिल्ह्यांमध्ये देण्यात येतो.

नंदुरबार जिल्ह्यातील तरंगता दवाखाना -

नंदुरबार जिल्ह्यात एकूण सहा तालुके असून पैकी धडगाव व अक्कलकुवा हे २ तालुके अतिदुर्गम आहे. अक्कलकुवा व धडगाव तालुक्यातील नर्मदा नदीच्या काठावरील एकूण २४ गावांना दळणवळणासाठी रस्तेची सुविधा नसल्याकारणाने या गावांना आरोग्य सेवा देण्याकरीता केवडीया कॉलनी (गुजरात) कडून बोटीद्वारे नर्मदा काठावरील महाराष्ट्रातील गावांना शासनाने

युरोपीयन कमिशनद्वारे पुरविलेल्या तरंगत्या दवाखान्यामार्फत जनतेला आरोग्य सेवा दिली जात आहे.

गुजरातमधील केवडीया गावापासून सरदार सरोवर अंतर ८ किमी असून सरदार सरोवरमध्ये महाराष्ट्र राज्याच्या बोटी काठावर उभ्या राहतात. नर्मदा नदीवरील गावांना भेटी देण्यासाठी त्या बोटीमार्गे आरोग्य कर्मचारी व अधिकारी भेट देतात.

सध्या शासनाने उपलब्ध करून दिलेल्या २ बोटीद्वारे धडगाव व अक्कलकुवा तालुक्यातील वरील दर्शवलेल्या गावांना तरंगत्या दवाखान्याद्वारे या नर्मदा काठावरील जनतेला आरोग्य सेवा सुविधा वैद्यकीय अधिकारी/कर्मचारी मार्फत निश्चित केलेल्या दिवसांनुसार उपलब्ध केली जात आहे. सदरील तरंगता दवाखाना वरील केलेल्या कामाचा अहवाल दरमहा जिल्हा मुख्यालयाला घेतला जातो व नियमित जिल्हा स्तरावरून जिल्हास्तरीय अधिकाऱ्यांमार्फत भेटी देऊन मार्गदर्शन व अडचणी निराकरण केले जात आहे.

तरंगती रुग्णवाहिका -

नंदुरबार जिल्हातील जवळ जवळ ५० गावे ही नर्मदा सरोवरच्या पाण्याने व्यापलेले आहे. या गावाच्या एका बाजूला

डोंगर दरी व एका बाजूला पाणी आहे. त्यामुळे राज्य सरकारने या गावांमध्ये आरोग्य सेवा देण्यासाठी तरंगता दवाखाना सुरू केलेला आहे. हे तरंगते दवाखाने नर्मदा सरोवरच्या पाण्याने व्यापलेल्या सर्व गावांना भेटी देवून आरोग्य सेवा देतात. सदरच्या तरंगत्या दवाखान्यामध्ये डॉक्टर, नर्स, चालक ही पदे मंजूर आहेत. नर्मदा सरोवरच्या पाण्याने व्यापलेल्या गावांत तरंगता दवाखाना चांगल्या स्वरूपात सेवा देत आहे.

आदिवासी भागासाठी व्दिभाषी स्वयंसेवक योजना -

अमरावती जिल्हयातील मेळघाट भागामध्ये (व्दिभाषी) स्वयंसेवक योजना राबविण्यात येत आहे. येथील आदिवासी भागामध्ये स्थानिक आदिवासी बोली (कोरकू) बोलली जाते. ही भाषा अनेक आरोग्य पुरवठादारांना अवगत नसते. याकरिता (व्दिभाषिक) स्वयंसेवक ज्यांना स्थानिक भाषा बोलता येते ते त्या भाषेचे रूपांतर मराठी भाषेमध्ये करून लाभायचे म्हणणे वैद्यकीय अधिकारी व परिचारिका यांना अवगत करून देतात व त्यांच्यामधील दुवा साधतात.

योजनेचे स्वरूप -

आदिवासी दुर्गम भागातील आरोग्य संस्था केंद्रात स्थानिक भाषा व उत्तम आरोग्याच्या संकल्पनेची जाण असलेल्या (व्दिभाषिक) स्वयंसेवकाची नेमणूक करण्यात आलेली आहे.

योजनेतील ध्येय, बाबी व त्या साध्य करण्याच्या पद्धती -

स्वयंसेवक स्थानिक आदिवासी लोकांना शासकीय आरोग्य सेवेचा जास्तीत जास्त लाभ घेण्यासाठी समुपदेशन करून प्रोत्साहित करतात तसेच त्यांच्यात अंधश्रध्दा निर्मूलनाचे काम करतात. वैद्यकीय अधिकारी तसेच परिचारिका यांच्यामध्ये समन्वय साधण्याचे महत्वाचे काम स्वयंसेवकांमार्फत केले जाते. स्थानिक लोकांना आरोग्यविषयी सल्ला व आरोग्य कार्यक्रमाचे संदेश स्थानिक भाषेत रुग्णांना समजवून सांगण्यात येते. तसेच रुग्णांचे म्हणणे आरोग्य सेवा पुरवठादार ग्रामीण रुग्णालय यांना स्वयंसेवकांमार्फत सांगण्यात येते.

विशेषज्ञांमार्फत आदिवासी भागातील उपजिल्हा रुग्णालय / ग्रामीण रुग्णालयात वैद्यकीय व दंत शिबिरे

आदिवासी भागातील रुग्णांना विशेषज्ञांच्या सेवा उपलब्ध करून देण्याच्या हेतूने राज्यात साधारण ५० जिल्हा रुग्णालय / ग्रामीण रुग्णालयामध्ये वैद्यकीय व दंत शिबिराचे आयोजन करण्यात येते.

योजनेचे स्वरूप

शासकिय/खासगी वैद्यकीय व दंत महाविद्यालयाच्या विशेष तज्ञांमार्फत राज्यातील आदिवासी भागांमध्ये विशेष तज्ञ वैद्यकीय व दंत शिबिरे आयोजित करण्यात येतात. या शिबिरांसाठी चिकित्सक, शल्य चिकित्सक, बालरोग तज्ञ, कान, नाक, घसा तज्ञ, अस्थिरोगतज्ञ, त्वचारोग तज्ञ, प्रसूती व स्त्रीरोग तज्ञ, चिकित्सक व बधिरीकरण तज्ञांची सेवा उपलब्ध करून देण्यात येतात.

महत्वाचे ध्येय योजनेतील बाबी व त्या साध्य करण्याची पद्धती

वैद्यकीय व दंत शिबिरामध्ये रुग्णांची तपासणी व विविध चाचण्या याजोगे योग्य ते उपचार केले जातात. ज्या रुग्णांना शस्त्रक्रियेची आवश्यकता असते त्या रुग्णांवर वैद्यकीय व दंत शिबिरादरम्यान शस्त्रक्रिया करण्यात येते. वैद्यकीय व दंत शिबिरामध्ये मोफत औषधी देण्यात येतात. शिबिराची मोठ्या प्रमाणावर जनजागृती सार्वजनिक आरोग्य विभागामार्फत केली जाते.

राष्ट्रीय बालस्वास्थ्य आरोग्य कार्यक्रम अंतर्गत तपासणी केलेल्या रुग्णांची/हायड्रोसिलचे रुग्ण/सिकलसेल आजाराचे रुग्ण इतर सर्व रुग्णांना विशेषतज्ञांच्या सेवा उपलब्ध करून देण्यात येतात.

प्रत्येक शिबिराचा कालावधी ४ ते ५ दिवसांचा असतो

- १) पहिल्या दिवशी रुग्णांची तपासणी केली जाते.
- २) दुसऱ्या व तिसऱ्या दिवशी रुग्णावर शस्त्रक्रिया केल्या जातात.
- ३) चौथ्या दिवशी रुग्णांची शस्त्रक्रिया पश्चात काळजी घेण्यात येते.

इपिलेप्सी (अपस्मार किंवा फेफरे) आजाराचे निदान व उपचार शिबीर

इपिलेप्सी हा एक असांसर्गिक आजार असून या आजाराबाबत अनेक गैरसमज आहेत. राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य आरोग्य कार्यक्रमांतर्गत तपासणीअंती विद्यार्थ्यांमध्ये इपिलेप्सीचे प्रमाण लक्षणीय आढळून आले आहेत. तसेच प्रौढांमध्ये सुद्धा इपिलेप्सीचे रुग्ण आढळतात.

इपिलेप्सी शिबिरे महाराष्ट्रात इपिलेप्सी फाउंडेशन, मुंबई यांच्या तांत्रिक सहकार्याने राबविण्यात येत आहेत. न्युरोलॉजिस्टद्वारे रुग्णांची तपासणी करण्यात येते.

महत्वाचे ध्येय, बाबी व योजनेचे स्वरूप -

सदर शिबिरामध्ये इपिलेप्सी आजाराच्या उपचाराबाबत ज्ञान व अंधशुद्धा निर्मूलनाबद्दल माहिती लोकांना अवगत केली जाते.

इपिलेप्सी शिबीर हे एकदिवसीय असून त्यात ८ ते १० न्युरोफिजिथियनद्वारे रुग्णांना तपासले जाते. शिबीरादरम्यान इपिलेप्सी रुग्णांचे निदान करण्याकरीता इइजी चाचणी करण्यात येते. त्याचप्रमाणे भौतिक उपचार, समुपदेशन, व्यवसाय उपचार इत्यादी सेवा दिल्या जातात.

शिबिराबाबतची माहिती लोकांपर्यंत पोहचवण्याकरीता पथनाट्य व स्थानिक आरोग्य संस्था प्रसार माध्यमांचा वापर करण्यात येतो.

या शिबिरादरम्यान रुग्णांना मोफत औषधे पुरविली जातात. याकरिता राष्ट्रीय आरोग्य अभियाना अंतर्गत निधीची तरतुद करण्यात आली आहे.

टेलिमेडिसीन प्रकल्प

राज्यातील ग्रामीण व आदिवासी जनतेसाठी विशेषमार्फत वैद्यकीय सेवा देण्यासाठी टेलिमेडिसीन ही वैद्यकीय क्षेत्रात झपाट्याने विकसित होत असलेली यंत्रणा आहे. विशेषत यामध्ये टेलिफोन, इंटरनेट किंवा इतर संपर्काद्वारा वैद्यकीय माहितीची आदान प्रदान करणे शक्य होते. वैद्यकीय

सल्ल्यासाठी आणि कधीकधी दुर्गम भागातील आजारी रुग्णांचे निदान करण्यासाठी या सुविधेचा उत्तम उपयोग होतो.

कार्यक्रमांतर्गत महत्वपूर्ण योजना व झालेले कार्य उद्देश व उद्दे

टेलिमेडिसीन सुविधेद्वारे ग्रामीण भागातील रुग्णांना तज्ञ सल्ला देता येतो. व्हिडिओ कॉन्स्परसिंगद्वारे तज्ञ सल्ला उपलब्ध करून दिला जातो.

वैद्यकीय अधिकारी, परिचारिका, तंत्रज्ञ व इत्यादीचे वैद्यकीय ज्ञान अद्ययावत करण्यासाठी निरंतर वैद्यकीय शिक्षण (सी.एम.ई.) आयोजित करता येतात.

दिव्यांग व्यक्ती हक्क अधिनियम कायदा, २०१६ दिव्यांग व्यक्तीचे जीवनमान उंचावण्यासाठी त्यांना सन्मानाने वेगवेगळ्या संधी उपलब्ध करून त्यांचे संरक्षण होण्याच्या दृष्टीने केंद्र शासनाने अपंग व्यक्ती (समान संधी, हक्कांचे संरक्षण आणि संपूर्ण सहभाग) केंद्रीय अधिनियम १९९५ अन्वये कायदा संमत करण्यात आला.

सदर प्रमाणपत्र मिळविण्यासाठी खालील कागदपत्रे आवश्यक आहेत.

- १) ओळखपत्र आकाराचे २ फोटो
- २) रहिवासी पुरावा (रेशनकार्ड/लाईटबिल/अधिवास प्रमाणपत्र इ.)

दिव्यांग व्यक्तींना खालील सेवा पुरविण्यात येतात -

- १) दिव्यांगांना उपकरणे पुरविणे
- २) दिव्यांग व्यक्तीचे पुर्नवसन
- ३) विविध शस्त्रक्रिया
- ४) फिजिओथेरेपी
- ५) व्यवसाय उपचार
- ६) सर्व रुग्णालयांमध्ये रॅम्पचे बांधकाम करणे

ई-गवर्नन्सचा एक भाग म्हणून तसेच अपंगत्वाचे अचूक मूल्यांकन करण्यासाठी शासनाने सन २०१२ मध्ये अपंग प्रमाणपत्रासाठी ऑनलाईन संगणकप्रणाली सुरू.

दिव्यांग प्रमाणपत्र देण्यासाठी तीन सदस्यीय वैद्यकीय मंडळाची स्थापना करण्यात आलेली आहे. कायद्यातील तरतुदीनुसार विविध लाभ मिळण्यासाठी अपंगत्वाचे प्रमाण कमीत कमी ४० टक्के असणे आवश्यक आहे. अपंगत्वाचे मूल्यांकन व प्रमाणपत्राबाबत बुधवारी कामकाज पाहिले जाते.

तात्पुरत्या प्रमाणपत्राची वैधता प्रमाणपत्र देण्यात आलेल्या तारखेपासून प्रमाणपत्रात नमूद तारखेपर्यंत किंवा जास्तीत जास्त ५ वर्षे असेल. कायमस्वरूपी प्रमाणपत्राची वैधता आयुष्यभर असेल. दि.१४.०९.२०१८ च्या शासन निर्णयानुसार सद्यःस्थितीत २१ अपंगत्वाचा समावेश सदर प्रमाणपत्राकरीता करण्यात आला आहे.

दि. ०२.१०.२०१८ पासून 'Swavlamban Card' या केंद्रशासनाच्या पोर्टलवरून खालील २१ प्रकारची दिव्यांग प्रमाणपत्र दिली जातात.

- १) दृष्टीदोष (अंधत्व), २) कर्णबधीरता, ३) शारीरिक दिव्यांगता, ४) मानसिक आजार, ५) बौध्दीक दिव्यांगता, ६) बहुदिव्यांगता, ७) शारीरिक वाढ खुंटणे, ८) स्वमग्नता, ९) मेंदूचा पक्षाघात, १०) स्नायुंची विकृती, ११) मज्जासंस्थेचे जुने आजार, १२) अध्ययन अक्षमता, १३) मल्टीपल स्कलेरोसिस, १४) वाचा व भाषा दोष, १५) थॅलमसेमिया, १६) हिमोफिलीया, १७) सिकलसेलडिसीज, १८) अँसीड अँटॉक व्हिक्टिम, १९) पार्किन्सन्स डिसीज, २०) दृष्टीक्षीणता, २१) कुष्ठरोग.

आश्रमशाळा फिरते वैद्यकीय पथक

आदिवासी भागातील शासकीय व शासन अनुदानिक आश्रमशाळांमध्ये आदिवासी व ग्रामीण भागातील विद्यार्थी वास्तव करून राहतात व तेथे शिक्षण घेतात या विद्यार्थ्यांच्या वैद्यकीय सुविधेसाठी राज्यात ३७ आश्रमशाळा पथके स्थापन करण्यात आली आहेत या पथकांना वाहन उपलब्ध करून देण्यात आलेले असून

पथकांत वैद्यकीय अधिकारी व निमवैद्यकीय कर्मचारी कार्यरत आहेत. या पथकांमार्फत आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांची वैद्यकीय तपासणी होवून त्यांना वैद्यकीय उपचार दिले जातात. तथापि, मा. राज्यपालांनी शासकीय व अनुदानित आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांचे मृत्यू रोखण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनेसंदर्भात डॉ. सुभाष साळुंखे, यांचे अध्यक्षतेखाली दि. ३०.०५.२०१६ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये तांत्रिक समिती गठीत करण्यात आली होती. सदरहू समितीची दि.२२.१२. २०१६ रोजी आश्रमशाळांमधील विद्यार्थ्यांच्या मृत्यूची संख्या कमी करण्यासाठी आरोग्य विभागाकडून करावयाच्या उपाययोजनाबाबत संदर्भात शिफारशी केल्या.

त्यानुसार आरोग्य विभागाने ज्या आश्रमशाळेच्या नजीकच्या उपकेंद्रांत दोन एनएनएम कार्यरत आहेत त्यापैकी एक कंत्राटी ए.एन.एम. चे मुख्यालय आश्रमशाळेने निवासस्थानाची सुविधा उपलब्ध करून देण्याचा निर्णय घेतला.

ज्या आश्रमशाळेचे उपकेंद्रापासूनचे अंतर ५ कि.मी. पेक्षा कमी आहे अशा उपकेंद्रातील ए.एन.एम.ने सदरहू आश्रम शाळेला आठवड्यातून दोन भेटी देवून तेथील विद्यार्थ्यांची आरोग्य तपासणी करावी तर ५ किमी पेक्षा अधिक अंतर असलेल्या उपकेंद्रातील ए.एन.एम.ने सदरील आश्रमशाळेला आठवड्यातून एकदा भेट देवून तेथील विद्यार्थ्यांची आरोग्य तपासणी.

माहेरघर योजना

राज्यामध्ये अनेक आदिवासी पाड्यांमध्ये डोंगराळ भाग असून अवघड रस्ते असल्यामुळे बाळंतपणासाठी मातांना वेळेवर आरोग्य संस्थेमध्ये पोहोचणे अडचणीचे होत असल्यामुळे, गरोदर मातांना बाळंतपणाच्या आधी ४ ते ५ दिवस आरोग्य संस्थेमध्ये भरती करून 'माहेरघर' योजनेद्वारे सर्वकष सेवा दिली जाते. त्याचप्रमाणे बहुतांश आदिवासी भागात दूरध्वनी नेटवर्कच्या अभावामुळे रुग्णवाहिका वेळेवर मिळणे अवघड होते.

योजनेचे स्वरूप -

- * राष्ट्रीय आरोग्य अभियाना अंतर्गत राज्यात ९ जिल्हांतील ९० प्राथमिक आरोग्य केंद्रात
- * माहेरघर बनवण्यात आली होती.
- * सद्यस्थितीत ७८ माहेरघर कार्यान्वित आहेत.
- * महत्त्वाचे ध्येय, योजनेतील बाबी व त्या साध्य करण्याची पद्धती
- * माहेरघर योजनेमुळे डोंगराळ व आदिवासी भागातील मातामृत्यू व बालमृत्यूचे प्रमाण कमी करण्याच्या दृष्टीने माहेरघर योजना प्रभावी ठरत आहे.

माहेरघरामध्ये दिल्या जाणा-या सुविधा -

- * मातेचं बाळंतपण सुरक्षित व वैद्यकीय संस्थामध्ये होण्याकरीता प्राथमिक आरोग्य केंद्रामध्ये गर्भवती महिला प्रसुतीपूर्वी ४ ते ५ दिवस अगोदर भरती करण्यात येते,
- * गर्भवती महिलेची प्रा. आ. केंद्रातील डॉक्टरांकडून नियमित तपासणी करण्यात येते आणि तपासणी दरम्यान गुंतागुंत आढळल्यास तिला जवळच्या आरोग्य संस्थेत संदर्भित करण्यात येते.

- * माहेरघरामध्ये गर्भवती महिला, तिचे लहान मूल व एक नातेवाईक यांची राहण्याची सोय करण्यात आलेली आहे.
- * माहेरघरांची देखभाल ठेवण्यासाठी व गर्भवती महिला, तिचे लहान मूल व एक नातेवाईक यांना भोजनाची सोय करण्यासाठी प्राथमिक आरोग्य केंद्राच्या रुग्ण कल्याण समितीमार्फत महिला स्वयंसहाय्यता गट किंवा दारिद्र्यरेषेखालील निवड करण्यात आलेली आहे.
- * तसेच, आहार व माहेरघराची स्वच्छतेकरिता महिला स्वयंसहाय्यता बचतगट किंवा दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबास प्रत्येक लाभाच्या मागे प्रतिदिन रु ३००/- या दराने अधिकतम ४ दिवसांकरिता अदा करण्यात येते.
- * तसेच गर्भवती महिलेस बुडीत मजुरी म्हणून प्रतिदिन रु २००/- अधिकतम ४ दिवसांकरिता अदा करण्यात येतात.

आशा स्वयंसेविका योजना

राष्ट्रीय आरोग्य अभियानांतर्गत 'आशा स्वयंसेविका योजना' राबविण्यात येत आहे. आरोग्य हा अत्यंत महत्त्वपूर्ण घटक असून आरोग्य यंत्रणा, सेवाभावी संस्था व ग्रामस्थ, समाजातील अन्य घटक यांमध्ये आरोग्यासंदर्भात जागृकता, सुसंवाद, समन्वय, प्रोत्साहन, वाटाघाटी निर्माण करण्याच्या दृष्टीने 'आशा स्वयंसेविका' महत्त्वपूर्ण सामाजिक दुवा म्हणून कार्यरत आहे.

आशा ही गावातील स्थानिक रहिवासी असल्याने व तिला स्थानिक भाषा अवगत असल्याने गावाच्या आरोग्य विषयक अडचणी समजून घेण्यास व नेतृत्व करून गावपातळीवरील समत्वा सोडविण्याकरिता आशा स्वयंसेविकेकडून महत्त्वपूर्ण योगदान अपेक्षित आहे. आशा स्वयंसेविका योजनेची

अमलबजावणी ३४ जिल्ह्यांतील आदिवासी व बिगर आदिवासी क्षेत्रात करण्यात येत आहे.

मोबाईल मेडिकल युनिट प्रकल्प

प्रकल्प ओळख - मोबाईल मेडिकल युनिट सेवा अनोखा उपक्रम आहे. या उपक्रमांतर्गत राज्यातील दुर्गम आणि अतिदुर्गम भागांमध्ये ज्या ठिकाणी आरोग्याच्या सेवांपासून वंचित लोक राहतात अशा लोकांना आरोग्याच्या सेवा देत आहेत. सदर फिरती रुग्णालये ही स्वयंसेवी संस्थांच्या माध्यमातून चालविण्यात येतात. सर्व जिल्ह्यांमधील मोबाईल मेडिकल युनिट प्रकल्पासाठी दुर्गम आणि अतिदुर्गम (Unserviced Underserved) भागांची निवड करण्यात आलेली आहे. प्रत्येक जिल्ह्यासाठी १ याप्रमाणे ३३ जिल्ह्यांसाठी ३३ युनिट आणि नंदुरबार व गोंदियासाठी अधिक प्रत्येकी २ आणि गडचिरोलीसाठी ३ असे एकूण ४० युनिट आहेत. आजपर्यंत ३२ स्वयंसेवी संस्थांची निवड मोबाईल मेडिकल युनिट प्रकल्पासाठी करण्यात आलेली आहे. सद्यस्थितीत पालघर, परभणी, रायगड, सातारा, नांदेड व नंदुरबार (३) या जिल्ह्यांमध्ये रुग्ण कल्याण समितीमार्फत प्रकल्प सुरु आहे. सदर जिल्ह्यांमध्ये स्वयंसेवी संस्थांची निवड करण्यासाठीची प्रक्रिया सुरु आहे.

प्रकल्पाची उद्दिष्टे -

* राज्यातील ग्रामीण भागांमध्ये आरोग्य सेवांपासून वंचित व अर्धवंचित लोकांना प्राथमिक, प्रतिबंधात्मक, उपचारात्मक, आणि संदर्भ आरोग्य सेवा त्यांच्या गावामध्ये पुरविणे.

* अत्यावश्यक प्राथमिक आरोग्य सेवांसह निदानात्मक सुविधा पुरविणे.

* मिल्येनियम डेव्हलेपमेंट गोल्सच्या उद्दिष्टपूर्तीमध्ये सुधारणा करण्याकरिता समन्वय साधणे. उदा. बालमृत्यू, मातामृत्यूद्वारात घट, आर्युमानवृद्धी इत्यादी फिरते वैद्यकीय पथकाच्या माध्यमातून प्राथमिक आरोग्य केंद्र स्वरूपाच्या आरोग्य सेवा व संदर्भ सेवा देणे.

मोबाईल मेडिकल युनिटद्वारे खालील सेवा पुरविण्यात येतात

- १) उपचारात्मक आरोग्य सेवा
- २) प्राथमिक उपचार
- ३) संदर्भसेवा
- ४) कुटुंबनियोजन
- ५) लसीकरण
- ६) साथीचे रोग नियंत्रणात्मक कार्यक्रम समुपदेशन
- ७) राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रमाची अंमलबजावणी
- ८) आरोग्य व परिसर स्वच्छता याबाबत लोकजागृती
- ९) प्रसूतीपूर्व व प्रसूतीपश्चात माता व बालसंगोपन.

आयुष

आयुषच्या अंतर्गत आयुर्वेद, योग व निसर्गपचार, युनानी, सिध्द व होमिओपॅथी चिकित्सा पध्दतीचा समावेश करण्यात आला आहे. सन १९९५ मध्ये आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालय, केंद्र शासन नवी दिल्ली यांच्या अधिपत्याखाली भारतीय चिकित्सा पध्दती व होमिओपॅथी हा विभाग कार्यरत करण्यात आला.

२००८-०९ पासून राज्यात आयुष मुख्य प्रवाहात आणणे व स्थानिक चिकित्सा पध्दतीचे पुनरुज्जीवन करणेसाठी राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अंतर्गत आयुष विभाग कार्यान्वीत करण्यात आला. केंद्र शासनाने सुरु केलेल्या राष्ट्रीय आयुष अभियानाची कार्यवाही राज्यात सुरु करण्यात आली आहे.

अभियानतर्गत कार्यक्रमाचा उद्देश :-

- * आयुष मुख्य प्रवाहात आणणे व स्थानिक चिकित्सा पध्दतीचे राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य पुनरुज्जीवन करणे.
- * आयुष वैद्यकीय अधिकारी व सहाय्यक कर्मचारी यांचे प्रशिक्षण घेणे.
- * आशा आणि आरोग्य सेवक / सेविका यांचा आयुष कार्यक्रमांमध्ये सहभाग करून घेणे.
- * आयुष चिकित्सा पध्दती बाबत जनतेत विश्वास निर्माण करणे (प्रसिध्दी)
- * आयुष चिकित्सा पध्दतीत सेवा देण्यात सुधारणा करणे.
- * आयुष संस्थांचे बळकटीकरण करणे.
- * आयुष कार्यक्रम राष्ट्रीय कार्यक्रमासोबतच राबविणे.

* रुग्णांना त्यांच्या गरजेनुसार आवश्यक उपचार उपलब्ध करून देण्यासाठी मॉडर्न मेडीसीन रुग्णालयात आयुष चिकित्सा पध्दती सुरु करणे.

* प्रत्यक्ष अनुभव घेतलेले व तपासणी केलेल्या औषधांचा वापर करणे.

* आयुष वैद्यकीय अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देणे.

* आयुष संस्थांचा वापर आरोग्य शिक्षण व जनतेशी संबंधित कार्यक्रमासाठी करणे.

* जि.रु/उ.जि.रु/ग्रामीण रुग्णालय या ठिकाणी आयुषमधील विशेष सेवा उपलब्ध करून देणे.

उदा. पंचकर्म, क्षारसूत्र, होमिओपॅथी, युनानी, योगा, निसर्ग उपचार व जेरियाट्रिक केअर.

पायाभूत सुविधा विकास कक्ष

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान योजनेअंतर्गत नवीन बांधकामे व दुरुस्ती कामे करण्यासाठी पायाभूत सुविधा विकास कक्षाची स्थापना करण्यात आली आहे.

या कक्षामध्ये सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून प्रतिनियुक्तीवर एक अधिक्षक अभियंता, प्रत्येक आरोग्य

मंडळासाठी (तीन ते चार जिल्हे) एक कार्यकारी अभियंता (कंत्राटी स्वरूपात) तसेच प्रत्येक जिल्ह्यासाठी एक उपअभियंता व तीन ते चार कनिष्ठ अभियंता (दोन्ही कंत्राटी स्वरूपात) याप्रमाणे तांत्रिक कर्मचारी वर्ग उपलब्ध आहे.

आपत्कालिन वैद्यकीय सेवा प्रकल्प

प्रकल्पाची ओळख -

राष्ट्रीय आरोग्य अभियानाच्या आपत्कालिन वैद्यकीय सेवा प्रकल्पांतर्गत, गंभीर स्वरूपाच्या रुग्णांना सुसज्ज रुग्णवाहिकेत प्राथमिक उपचार करून रुग्णास नजीकच्या रुग्णालयामध्ये पुढील उपचारासाठी भरती करण्याबाबतची ही योजना आहे. यामध्ये रस्त्यावरील अपघात, सर्व गंभीर स्वरूपाचे आजाराचे रुग्ण, बाळंतपणातील गुंतागुंतीचे रुग्ण, नवजात अर्भकाशी संबंधित आजार, नैसर्गिक व मानवनिर्मित आपत्तीत सापडलेले रुग्ण, गंभीर आजारामध्ये हृदयरुग्ण, सर्पदंश, अपघात, विषबाधा, श्वासोच्छ्वासाचे गंभीर आजार, मेंदूशी संबंधित गंभीर आजार इत्यादींचा समावेश असतो.

* राष्ट्रीय आरोग्य अभियान अंतर्गत येणाऱ्या रुग्णवाहिकांच्या भांडवली व आवर्ती खर्चासाठी केंद्र व राज्य शासनाचा हिस्सा आहे.

* सदर सेवा ही Toll Free no. '१०८' मार्फत कुठल्याही मोबाईल/लँडलाईन फोनद्वारे उपलब्ध करून घेता येते. तसेच ही सेवा संपूर्णपणे मोफत उपलब्ध करून दिली जाते.

* रुग्णास प्राथमिक उपचार देण्यासाठी प्रशिक्षित डॉक्टर (१) व ड्रायव्हर (१) रुग्णवाहिकेमध्ये 24x7 उपलब्ध असतात.

* सेवेचे सनियंत्रण औंध उरो रुग्णालय, पुणे येथील मध्यवर्ती नियंत्रण कक्ष (Emergency Response Centre, ERC) मधील कर्मचाऱ्यांमार्फत केले जाते. यामध्ये Call Takers आणि डॉक्टरस (Consultant) यांचा प्रामुख्याने सहभाग असतो.

या प्रकल्पांतर्गत आपद्ग्रस्तांना पहिल्या सुवर्ण तासामध्ये (Golden Hour) तातडीची वैद्यकीय सेवा उपलब्ध करून दिली जाते. तातडीने सेवा पुरविण्यासाठी सर्व रुग्णवाहिकांमध्ये अत्याधुनिक Computer technology integration, voice logger system, GIS (Geographic Information System), GPS (Geographic Position System) AVL (Automatic Vehicle Location System) Mobile Communication System (MCS) इत्यादींचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

या योजनेअंतर्गत दोन प्रकारच्या रुग्णवाहिका अॅडव्हान्स लाईफ सपोर्ट (ALS) आणि बेसिक लाईफ सपोर्ट (BLS)

पुरविण्यात आलेल्या आहेत.

दोन्ही प्रकारच्या रुग्णवाहिकांमध्ये (अॅडव्हान्स लाईफ सपोर्ट आणि बेसिक लाईफ सपोर्ट) अत्याधुनिक वैद्यकीय उपकरणे बसविण्यात आलेले असून प्रशिक्षित वैद्यकीय अधिकारी व प्रशिक्षित वाहन चालकांमार्फत सेवा पुरविण्यात येते.

रुग्णवाहिकांमध्ये Ambulance cot, Scoop Stretcher, Bi-Phasic Defibrillator cum Cardiac Monitor with Recorder (For ALS only), Transport Ventilator (For ALS only), Pulse Oximeter (For BLS only), Suction Pump (Manual Electronic) Oxygen delivery system इत्यादी वैद्यकीय उपकरणांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. रुग्णवाहिकांमध्ये उपचारासाठी प्रशिक्षित डॉक्टर व प्रशिक्षित वाहन चालक तैनात असतात. २४ तास तातडीची रुग्णालयपूर्व व रुग्णालयीन वैद्यकीय सेवा उपलब्ध करून देण्याकरिता शासकीय व खासगी रुग्णालयांवरुबर समन्वय करण्यात येत आहे.

योजनेची वैशिष्ट्ये :

आपद्ग्रस्तांना पहिल्या सुवर्ण तास (Golden Hour) मध्ये वैद्यकीय उपचार देणे. २४ तास मोफत तातडीची रुग्णालयपूर्व व रुग्णालयीन वैद्यकीय सेवा १०८ टोल फ्री नंबर वरून देणे.

* सर्व संबंधित विभागाशी तातडीचा समन्वय साधणे.

* मृत्यूप्रमाणात अंदाजे २० टक्के घट आणि रुग्णांना होणारी गंभीर इजा टाळणे.

मध्यवर्ती नियंत्रण कक्ष (संपर्क कक्ष) मध्यवर्ती नियंत्रण कक्ष Camo रुग्णालय, औंध पुणे येथे उभारण्यात आलेले आहे. आपत्तिग्रस्तास तात्काळ रुग्णवाहिकेद्वारे सेवा देण्यासाठी रुग्णवाहिकांमध्ये अत्याधुनिक तंत्रज्ञान जसे की GPS/GPRSd अत्याधुनिक संपर्क यंत्रणा बसविण्यात आलेली असून त्या मध्यवर्ती नियंत्रण कक्षास जोडण्यात आलेले आहेत. मध्यवर्ती नियंत्रण कक्षाअंतर्गत दैनंदिन, आठवडी, मासिक अहवाल उपलब्ध केले जातात.

आपत्कालीन वैद्यकीय आणि
अपघात प्रसंगी
तत्पर मोफत वैद्यकीय सेवेकरीता...

टोल फ्री क्र.

108

अपघाताच्या सुरुवातीच्या
गोल्डन अवरमध्ये तत्परतेने
वैद्यकीय सेवा देण्याची व्यवस्था.

आधुनिक यंत्रसामग्रीसह
24*7 सुसज्ज असणारी
प्रशिक्षित डॉक्टरांची टीम.

गोल्डन अवरमध्ये रुग्णांना तातडीची 'मोफत' वैद्यकीय सेवा
मिळवण्यासाठी टोल फ्री क्रमांक '108' वर फोन करा.

सार्वजनिक आरोग्य विभाग
महाराष्ट्र शासन

सिकलसेल आजार नियंत्रण कार्यक्रम

सिकलसेल आजार हा गंभीर स्वरूपाचा असून, यामध्ये लाल रक्तपेशी नाही परिस्थितीत आपला गोल आकार बदलून कोयत्याच्या आकाराच्या होतात. साधारण रक्तपेशी ह्या गोल आकाराच्या असतात आणि त्या रक्तवाहिन्यांमधून शरीराच्या सर्व भागांपर्यंत सहज ऑक्सिजन वाहून नेतात. सिकलसेल असलेल्या रक्तपेशी रक्तवाहिन्यांमधून सहज वाहून जाऊ शकत नाही. त्या घट्ट आणि चिकट होतात. त्या रक्तवाहिन्यांमध्ये अडकून रक्तपुरवठ्यामध्ये अडथळा निर्माण होतो, त्यामुळे अतिशय वेदना होतात. लाल रक्तपेशींच्या नष्ट होण्यामुळे ॲनिमिया व काविळ होते.

संक्षेप प्रा. आ. केंद्र प्राथमिक आरोग्य केंद्र, ग्रा. रुग्णालय-ग्रामीण रुग्णालय -

- * सिकलसेल आजाराविषयी जनजागृती करणे तसेच निदान आणि उपचारांबाबतची माहिती जनसामान्यांना देणे.
- * वैद्यकीय अधिकारी तसेच इतर कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षित करणे.
- * प्राथमिक आरोग्य केंद्र/ग्रामीण/उपजिल्हा व जिल्हा रुग्णालयात मोफत सोल्युबिलीटी चाचणी करणे तसेच त्यामधून सकारात्मक आलेल्या व्यक्तींना निश्चित निदान करण्यासाठी (इलेक्ट्रोफोरेसिस चाचणी) जवळच्या ग्रामीण रुग्णालयात पाठविणे.
- * सिकलसेल रुग्ण तसेच वाहक यांचा शोध घेणे.
- * सिकलसेल रुग्ण व्यक्तींना लाल तर वाहक व्यक्तींना पिवळ्या कार्डाचे व निरोगी व्यक्तींस पांढरे कार्ड वाटप करणे.
- * रुग्ण आणि वाहक व्यक्तींना विवाहाबाबत तसेच कुटुंब नियोजनाबाबत व रुग्णांना नियमित उपचाराबाबत समुपदेशन करणे.
- * रुग्ण/वाहक गरोदर महिलांना प्रसूतीपूर्व निदान करण्यास

तसेच आवश्यकता असल्यास वैद्यकीय गर्भपाताकरिता समुपदेशन करणे.

- * रुग्ण व्यक्तींना गरजेनुसार फॉलिक ॲसिडच्या गोळ्या, ॲन्टीबायोटीक्स (प्रतिजैविके) तसेच पेनकिलर्सची सोय प्राथमिक आरोग्य केंद्रांवर करणे. तसेच ग्रामीण उपजिल्हा/जिल्हा रुग्णालयात रक्तसंक्रमणाची सोय उपलब्ध करून देणे.

२१ जिल्ह्यांत या आजाराचे प्रमाण लक्षात घेता हा कार्यक्रम खालीलप्रमाणे टप्प्याने राबविण्यात येत आहे.

सिकलसेल आजार नियंत्रण कार्यक्रमांतर्गत संस्थानिहाय पुरविण्यात येणाऱ्या सेवा :

- * सिकलसेल आजाराबाबत माहिती.
- * मोफत सोल्युबिलीटी चाचणी
- * इलेक्ट्रोफोरेसिस केंद्रावर मोफत इलेक्ट्रोफोरेसिस चाचणी.
- * सिकलसेल रुग्ण (सफरर) व्यक्तींसाठी नियमित आरोग्य तपासणी.
- * मोफत समुपदेशन.
- * सिकलसेल रुग्ण (सफरर) व्यक्तींना गरजेनुसार फॉलिक ॲसिडच्या गोळ्या, ॲन्टीबायोटीक्स (प्रतिजैविके), तसेच वेदनानाशक (पेनकिलर्स) औषधांचा पुरवठा.
- * आवश्यकतेनुसार रक्त चाचण्यांची सुविधा.
- * रक्तपेढी असल्यास सिकलसेकल रुग्णांना (सफरर) रक्तसंक्रमण सुविधा.
- * एच. पी. एल. सी. चाचणी केंद्रामध्ये मोफत एच.पी.एल.सी. चाचणी सोय.
- * तज्ञ डॉक्टरांच्या सल्ल्यासाठी टेलिमेडीसीन सुविधांचा वापर.
- * संस्था : प्राथमिक आरोग्य केंद्र/ग्रामीण/उपजिल्हा/स्त्री रुग्णालय/जिल्हा रुग्णालय

थॅलेसेमिया
हिमोफिलिया
सिकलसेल

हिमॅटॉलॉजी कार्यक्रम

प्रतिबंधात्मक योजना :

- ▶ निदान ▶ उपचार ▶ प्रतिबंधात्मक सेवा
- ▶ डे केअर सेंटर मध्ये २४x ७ सेवा
- ▶ महात्मा फुले जीवनदायी आरोग्य योजने अंतर्गत समावेश

प्रतिबंधात्मक उपाय :

- ▶ गरोदर माता, बालकांचे रक्त नमुने तपासणी
- ▶ रक्तदान शिबीरातील संकलित रक्त नमुन्यांची तपासणी
- ▶ विवाह अगोदर स्त्री पुरुष रक्त तपासणी

अधिक माहितीसाठी जवळच्या आरोग्य केंद्राशी संपर्क साधा

३८ महाराष्ट्र आरोग्य पत्रिका | नोव्हेंबर २०२२

राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रम

राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रमाचे सर्वसाधारण सेवेमध्ये एकत्रिकरण झाले आहे. आता नवीन कुष्ठरुग्ण सर्वसाधारण आरोग्य कर्मचाऱ्यांमार्फत शोधले जातात. आरोग्य कर्मचारी संशयित कुष्ठरुग्ण शोधून प्राथमिक आरोग्य केंद्राच्या वैद्यकीय अधिकाऱ्यांकडे निदान निश्चितीकरीता पाठवितात. वैद्यकीय अधिकाऱ्यांनी निदान निश्चिती ७ दिवसांच्या आत करणे अपेक्षित आहे. तसेच नवीन कुष्ठरुग्णांना अप्रत्यक्ष सर्वेक्षणाद्वारे वैद्यकीय अधिकारी बाह्यरुग्ण तपासणीमध्ये शोधतात. स्वेच्छा तपासणीसाठी संशयित कुष्ठरुग्ण स्वतःहून लवकरात लवकर पुढे यावेत म्हणून माहिती आरोग्य शिक्षण व संवादाद्वारे प्रसिद्धी कार्यक्रम क्षेत्रीय स्तरावर राबविला जातो.

डि.पी.एम.आर./पुनर्वचनात्मक शस्त्रक्रिया :

शस्त्रक्रियेसाठी पात्र असलेल्या विकृती कुष्ठरुग्णांवर, जिल्हा सामान्य रुग्णालय व ठराविक स्वयंसेवी संस्थांमध्ये पुनर्वचनात्मक शस्त्रक्रिया मोफत केल्या जातात. यासाठी मेजर शस्त्रक्रिया झालेल्या लाभार्थींना रुपये ८०००/- तसेच मेजर शस्त्रक्रिया करणाऱ्या शासकीय आरोग्य संस्थांना रुपये ५०००/- इतका प्रोत्साहनपर भत्ता देणेत येतो.

एम. सी. आर. चप्पल : पायाला बधिरता असलेल्या कुष्ठरुग्णांसाठी पायाला नवीन जखम होऊ नये किंवा जखमा असलेल्या रुग्णांना वर्षातून दोन वेळा एम. सी. आर. चप्पल मोफत पुरविल्या जातात.

गॉग्लस : लॅगॉफथॉलमस असलेल्या कुष्ठरुग्णांना किंवा सतत डोळ्यांतून पाणी येत असल्यास डोळ्याच्या संरक्षणासाठी गॉग्लस पुरविले जातात.

स्प्लिंटस : कुष्ठरुग्णांची हाताची बोटे वाकडी असतील तर विकृतीत वाढ होऊ नये त्यासाठी स्प्लिंटस मोफत पुरविले जातात.

ब्रणोपचार : पात्र कुष्ठरुग्णांना सर्व शासकीय रुग्णालये, प्रा. आ. केंद्रे, न.पा./ म.न.पा. दवाखान्यात व स्वयंभू कुष्ठवसाहतींमध्ये गरजेप्रमाणे ब्रणोपचार सेवा मोफत देण्यात येतात.

भौतिकोपचार : पात्र कुष्ठरुग्णांना विकृती असल्यास किंवा विकृती टाळण्यासाठी सर्व शासकीय रुग्णालयात तसेच स्वयंभू कुष्ठवसाहतींमध्ये भौतिकोपचाराच्या मोफत सेवा दिल्या जातात. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार विशेष कुष्ठरोग शोध व उपचार मोहीम आयोजित करण्यात येते.

कुष्ठरुग्णांसाठी विविध योजना :

कुष्ठरुग्णांसाठी वैद्यकीय पुनर्वसनाची योजना आरोग्य खात्यामार्फत राबविली जाते आणि गरजू कुष्ठरुग्णांचे आर्थिक व सामाजिक पुनर्वसन योजना समाज कल्याण विभागामार्फत राबविली जाते.

वैद्यकीय पुनर्वसनांतर्गत पुनर्वचनात्मक शस्त्रक्रिया पात्र विकृती कुष्ठरुग्णांवर केल्या जातात. तसेच गरजू कुष्ठरुग्णांना एम.सी.आर. चप्पल, गॉग्लस, स्प्लिंटस आणि भौतिकोपचार इत्यादी सेवा पुरविण्यात येतात. सामाजिक व आर्थिक पुनर्वसनांतर्गत कुष्ठरुग्णांना संजय गांधी निराधार योजना, आर्थिक सहाय्य, बँक कर्ज, इंदिरा आवास योजना, इत्यादी योजनांचे लाभ देण्यात येतात.

राष्ट्रीय अंधत्व नियंत्रण कार्यक्रम

कार्यक्रमाची ठळक उद्दिष्ट्ये :

- * दृष्टी क्षीण व्यक्तींची तपासणी करून त्यांना उपचार देणे व अंधत्वाचा अनुशेष कमी करणे.
- * प्रत्येक जिल्ह्यात डोळ्यांची काळजी घेण्याबाबत सर्व समावेशक सुविधा विकसित करणे.
- * कार्यक्रमात अशासकीय स्वयंसेवी संस्थांना व खासगी डॉक्टरांना समाविष्ट करून डोळ्यांच्या आजारावरील सेवा पुरविणे.
- * डोळे बळी घेण्याबाबत समुदायामध्ये जनजागृती करणे व प्रतिबंधात्मक उपयांवर भर देणे.
- * आरोग्य संस्थांना साधनसामग्री व तज्ज्ञ व्यक्तीची नेमणूक करून रुग्णांना सेवा देणे.

कार्यक्रमाची यशस्वीपणे अंमलबजावणी करण्यासाठी केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राज्य स्तरावर, राज्य आरोग्य सोसायटी व जिल्हा स्तरावर जिल्हा अंधत्व नियंत्रण सोसायटी स्थापन करण्यात आली आहे. कार्यक्रमांमध्ये मोफत मोतिबिंदू शस्त्रक्रिया व शालेय विद्यार्थ्यांची तपासणी करणे व मोफत चष्मे पुरवठा केला जातो.

तथापि, ११ व्या पंचवार्षिक योजनेमध्ये डोळ्यांचे इतर आजार डायबेटीक रेटिनोपेथी, ग्लुकोमा मॅनेजमेंट, कॉर्नियल ट्रान्स्प्लांटेशन, व्हिट्रोरेटायनल सर्जरी व ट्रिटमेंट व चाईल्डहुड ब्लाइंडनेस यांचा समावेश करण्यात आला आहे.

कार्यक्रमाची कार्यप्रणाली :

- * जिल्हास्तरावर अधिकार देऊन जिल्हा अंधत्व नियंत्रण सोसायटीमार्फत कार्यक्रम राबविणे.

- * स्वयंसेवी संस्थांचा व खासगी डॉक्टरांचा सहभाग घेऊन डोळ्यांचे इतर आजारांचे निराकरण करणे.
- * ४०+ वर्षे वयावरील व्यक्तींची डोळ्यांची तपासणी करून गरजू व गरीब व्यक्तींना मोफत चष्मे पुरविणे.
- * शासकीय संस्था व स्वयंसेवी संस्थांमार्फत मोतिबिंदू शस्त्रक्रिया, काचबिंदू व इतर नेत्र आजारांबाबत मोफत सेवा पुरविणे.
- * तज्ज्ञ व्यक्तींना प्रशिक्षण देऊन व साहित्य सामग्री पुरवठा करून कार्यक्रमात सुधारणा करणे.
- * शालेय विद्यार्थ्यांची नेत्रतपासणी करून दृष्टीदोष आढळून आलेल्या विद्यार्थ्यांना चष्मे पुरवठा करणे.

आपल्या डोळ्यांची काळजी कशी घ्यावी ?

संगणक, मोबाईल किंवा कोणतीही डिजिटल स्क्रीन वापरताना डोळ्यांची काळजी घेण्यासाठी 20-20-20 नियमांचे पालन करा

दर 20 मिनिटांनी तुमचे डोळे 20 सेकंदांसाठी किमान 20 फूट अंतरावर असलेल्या वस्तूवर केंद्रित करा

सूर्य आणि इतर प्रखर प्रकाश असलेल्या वस्तूंकडे टक लावून पाहू नका

उन्हात दीर्घकाळ काम करताना काळ्या चष्म्याचा किंवा टोपीचा वापर करा

डोळ्याशी संबंधित कोणतेही आजार व समस्या असल्यास आपल्या जवळच्या आशाताई किंवा शासकीय रुग्णालयाशी त्वरित संपर्क साधा

सार्वजनिक आरोग्य विभाग
महाराष्ट्र शासन

राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, पुणे

[/MahaArogyaIECBureau](#)
[@MahaHealthIEC](#)
[/mahahealthiec](#)
[/MahaHealthIEC](#)

गरोदरपणातील दुसऱ्या त्रैमासिकातील सर्वसाधारण तपासण्या व उपचार

रक्त तपासणी -

यात हिमोग्लोबिन तपासणी, रक्तातील साखर, एच.आय.व्ही., व्हीडीआरएल (लैंगिक जंतूसंसर्गाविषयी तपासण्या, रक्तगट, काविळ ब इत्यादी तपासण्या. (पूर्वी केलेले नसल्यास करणे गरजेचे असते.)

या व्यतिरिक्त काही विशिष्ट तपासण्याही करणे लागू शकते. उदा. ट्रिपल मार्कर टेस्ट (गर्भाच्या वारेपासून निघणाऱ्या अल्फाफिटोप्रोटीन्स, इस्ट्रिऑल व कोरीओनिक गोर्नॅडोट्रॉफिन्स) यांचे प्रमाण मोजणारी ही तपासणी असते. गर्भातील व्यंग किंवा आनुवंशिक दोषाची शक्यता असल्यास ही टेस्ट करावी.

थायरॉईड हार्मोन्सची टेस्ट -

थायरॉईड हार्मोन्सचे प्रमाण कमी असल्यास (Hypothyroidism) किंवा जास्त असल्यास (Hypothyroidism) बाळातही मेटॅबोलिक डिसऑर्डर, मतीमंदत्व / अन्य व्यंगासारख्या समस्या उद्भवू शकतात.

यासाठी या तपासण्या कराव्या लागू शकतात. सहसा आईचे वय ३५ पेक्षा जास्त असेल, कुटुंबातील आनुवंशिक आजार, पूर्वी मतिमंद मुलाचा जन्म, नाल्यात लग्न किंवा अन्य तपासण्यांद्वारे अशी शक्यता वाटल्यास या तपासण्या केल्या जातात, कारण त्या थोड्या खर्चिक असतात. परंतु हल्लीच्या काळात कुठलीही रिस्क नको, म्हणून ज्यांना आर्थिकदृष्ट्या शक्य आहे, त्यांच्या बाबतीत कुठलाही धोक्याचा घटक नसला, तरी या तपासण्या करून घेतल्या जातात.

सोनोग्राफी -

सोनोग्राफीद्वारे बाळ व बाळाच्या संबंधित अनेक

महत्त्वाच्या गोष्टींचे वैद्यकीय आकलन व निदान होते.

गरोदरपणात १६ आठवड्यांपर्यंत गर्भाला सर्व अवयव तयार व्हायला सुरुवात झाल्याने आकार येतो. १६ आठवड्यांपर्यंत सर्व महत्त्वाचे अवयव तयार होण्याची क्रिया पूर्ण झालेली असते. त्यामुळे मधल्या त्रैमासिकातील सोनोग्राफीला विशेष महत्त्व असते.

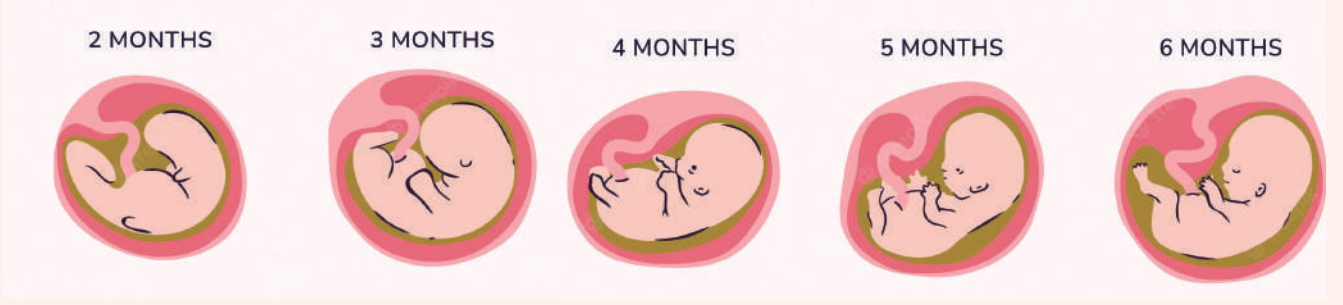

११ ते १२ आठवड्यांदरम्यान न्यूकल थिकनेस स्कॅन ही तपासणी केली जाते. १० आठवड्यांनंतर गर्भाच्या माने-पाठीमागे साठलेल्या द्रवाची जाडी सोनोग्राफीत मोजली जाते. त्याला न्यूकल ट्रान्सल्यूसन्सी किंवा न्यूकल Thiknerss (Nuchal Translucency/Nuchal thickness) म्हणतात. द्रवाची जाडी जास्त असल्यास आनुवंशिक दोष किंवा व्यंगाची शक्यता असू शकते.

त्यानंतर १६ ते १८ आठवडे या काळात अॅनोमेली स्कॅन (Anomaly Scan) केला जातो. यामध्ये बाळाच्या सर्व मुख्य अवयव व संस्थांची तपासणी केली जाते, म्हणजे मेंदू मज्जारज्जू (नर्व्हस सिस्टिम), हृदयाचे कप्पे,

पोटातील अवयव, किडनी, हातापायाची हाडे वगैरे. शारीरिक विकृतीचे या टप्प्यावर निदान झाल्यास मोठ्या दोषांसाठी (Major Defects incompatible with life) गर्भपाताचा निर्णय घेणेही शक्य असते. बाळाची वाढ, वारेची स्थिती, गर्भजल, गर्भाशयमुख इत्यादी सर्वच बाबींचे आकलन या टप्प्यावर होऊन गर्भारपणाच्या पुढील प्रवासाला ग्रीन सिग्नल मिळतो. किरकोळ दोषांसाठी उपचार करणेही शक्य असते. गरोदरपणात किमान या दोन टप्प्यांवर सोनोग्राफी करणे गरजेचे असते.

दुसऱ्या त्रैमासिकातील सुदृढ दिनचर्या -

- * दर ३-४ आठवड्याने किमान एकदा तपासणी.
- * वजन, रक्तदाब, सूज, अॅनिमिया, बाळाची वाढ, विकास स्थिती इत्यादींची नियंत्रित व क्रमशः तपासणी.
- * वैद्यकीय सल्ल्याप्रमाणे अन्य तपासण्या.
- * चौथ्या महिन्यात लोह, व्हिटॅमिनस, कॅल्शियमच्या गोळ्यांचे सेवन.
- * पुरेशी झोप व विश्रांती घेणे. रात्री ८ तास दुपारी दोन तास झोप आवश्यक. अतिश्रम, जागरणे, उपवास टाळावे.
- * नोकरी करणाऱ्या स्त्रियांनी खुर्चीवर सतत बसू नये. दर तासाला पाय मोकळे करून यावे. पायाचे (पावलाचे) रक्ताभिसरणाचे व्यायाम करावे. शक्य तेव्हा पाय खुर्चीवर घेऊन मांडी घालून थोडा वेळ बसावे. कामावरून घरी आल्यावर आधी विश्रांती घ्यावी नंतर कामाला लागावे.
- * या वेळेपासून सहसा डाव्या कुशीवर जास्त झोपावे. डाव्या कुशीवर झोपल्याने रक्तवाहिन्यांवर गर्भाशयाच्या वाढलेल्या आकाराचा दाब येत नाही. त्यामुळे बाळाचा रक्तपुरवठा नियमित राहातो व बाळाची वाढ चांगली होते. तसेच रक्तदाब नॉर्मल राहायलाही मदत होते.
- * सैलसर शक्यतो मऊ सुती कपडे वापरावे. टाईट ब्रा, स्टॉकिंगज वगैरे वापरू नये. या काळात स्तनांचे मापही वाढते. तेव्हा योग्य आकाराची अंतर्वस्त्रे वापरावीत.
- * उंच टाचेच्या चपला/बूट वापरू नये. पादत्राणे शक्यतो फर्म, सपाट असावीत म्हणजे पायाच्या नसांवर ताण येत नाही व कंबरदुखीही कमी होते.

- * वैयक्तिक स्वच्छतेची काळजी घ्यावी. ज्यामध्ये तोंडाची स्वच्छता, स्तनांची, जननेंद्रियांची स्वच्छता महत्त्वाची. व्हिटॅमिन सी, कॅल्शियम इत्यादींच्या कम तरतेमुळे गरोदरपणी दातदुखी, दात किडणे इत्यादी तक्रारी उद्भवतात अशा वेळी नियमित ब्रश करणे, जेवणानंतर चुळा भरणे, अती गरम/गार पदार्थ टाळणे.
 - * स्तनाग्रे आत ओढलेली डॉक्टरांच्या सल्ल्याने हलका मसाज करून ती बाहेर ओढावीत.
 - * जननेंद्रियांची स्वच्छता कोमट पाणी, साबण इत्यादीने राखावी.
 - * लैंगिक संबंध यांमधल्या टप्प्यात ठेवण्यास हरकत नसते. त्याही वेळी थोडा संयम आवश्यक असतो. तसेच स्वच्छताही महत्त्वाची असते. अर्थात अपुऱ्या दिवसाच्या प्रसुतीची/गर्भपाताची शक्यता, वार खाली असणे अशा प्रकारच्या विशिष्ट धोकादायक गर्भावस्थेत मात्र संबंध टाळावा.
 - * प्रवासही आवश्यक असल्यास फार श्रम होणार नाहीत अशा प्रकारे करणे चालू शकते. प्रवासात बाहेरचे उघड्यावरचे खाऊ नये. ट्रेनने स्लीपरकोचने प्रवास करणे कमी त्रासदायक असते. खूप लांबचा प्रवास सलग करणे टाळावे.
 - * दुचाकी/चारचाकी वाहने योग्य खबरदारी घेऊन चालवण्यास हरकत नसते.
- या टप्प्यापासून प्रसुतीच्या तयारीचे नियोजन करायला सुरुवात करावी.

आरोग्य योजनांचा वर्षाव...

आयुष्यासाठी खास योजना आखतात सर्व,
जगता-जगता जीवनाचे गाठतात पर्व.
आयुष्य निरोगी जगण्यासाठी खास,
आरोग्यदायी जीवन जगावे हमखास.
जगण्यास शरीर निरोगी ठेवावे निरंतर,
शासन दरबारी आरोग्य योजनांचा लाभ मिळतो समांतर.
सुरक्षित मातृत्व अभियान आहे - योजना,
मातेच्या तपासण्यांसह उपचार मोफत मिळतात-प्रत्येक महिना.
गरोदरपणासह बाळंत होता, आपल्या सेवेत मातृ वंदन योजना,
आर्थिक मदत मिळते करण्या, माता-बाल संगोपना.
मातेसाठी आहे, जननी सुरक्षा योजना,
सह-बाळासाठी जननी शिशु सुरक्षा योजना.
मातेच्या संरक्षणा मानव विकास कार्यक्रम,
गरोदरपणात बुडीत मजुरी पोटी मिळते शासकीय मोफत रक्कम.
बाल आरोग्य योजनेचा घ्या लाभ त्वरित,
बाळ राहिल निरोगी आणि सुरक्षित.
सार्वत्रिक लसीकरणाने माता-बाल असते सुरक्षित,
विविध आजारावर प्रतिबंधासह दोघेही संरक्षित.
किशोरवयीन मुला-मुलींसाठी आहे योजना खास,
रक्तवर्धक गोळ्या खाऊन स्वच्छतेसह मुले बागडतात बिंधास्त.
आदिवासी भागात नव संजीवनी योजनेचा घ्या लाभ,
आरोग्य सुविधा पुरविली जाते जनतेला हमखास.

मौखिक आरोग्य सांभाळण्या संदेश देतो-आरोग्य विभाग,
आरोग्य शिक्षणातून धूम्रपान विरोधी नोंदवा-सहभाग.
राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रमातून शासनाने योजना आखल्या छान,
अनेक रोगांना प्रतिबंध करत जंतूंना रोखण्याचे आपल्यासाठी
मांडले ठाण.
क्षय, कुष्ठ, डेंगू, मलेरिया व गोवरवर करा मात,
सर्वत्र स्वच्छता ठेवून आरोग्य सेवेची घ्या साथ.
दिसता डोळ्याने कमी नजरेची घ्या हमी,
नेत्ररोग तपासणी व उपचार मोफत मिळेल त्या क्षणी.
सुखी संसार - सुखी कुटुंब ठेवूया,
सरकारी कुटुंब कल्याण योजनेचा लाभ घेऊया.
येता क्षण आपत्कालीन आरोग्य मदतीचा,
लाभ घ्या अत्यावश्यक १०८ टोल फ्री नंबरचा.
लाभार्थीनो घ्या लाभ सर्व -शासकीय योजनांचा,
आरोग्य निरोगी राहून आर्थिक मोफत लाभ मिळेल-शासनाचा.
गड्या, नेहमी-नेहमी पडू नका आजारी,
मोफत आरोग्य योजना घेऊन- शासन आपल्या दारी.
म्हणूनच, लाभार्थीनो संदेश देतो आपणास-आरोग्य शिक्षणाद्वारे,
विविध शासकीय आरोग्य योजनांचा लाभ, - तत्पर घ्या रे!
तत्पर घ्या रे!.

- बापूराव किसन गर्जे

आरोग्य निरीक्षक तथा प्र. आरोग्य शिक्षण अधिकारी,
राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग, पुणे.

आरोग्य शिक्षण

आरोग्यावर बोलू काही,
आरोग्य वीणा कशातच समाधान नाही,
निसर्ग पण हेच गीत गावी,
की आरोग्य संपदा हीच खरी कमाई...

वाईट सवयींची सेवा,
त्याला नक्कीच पर्याय हवा,
म्हणून सवयी चांगल्या ठेवा,
तरच मिळणार निरोगी आयुष्याचा मेवा...

बनवुनी चांगले संगी,
घेऊ सवयी चांगल्या अंगी,

वाईट विचारांना दुर ठेऊ,
तरच आयुष्य चांगले रंगी...

आरोग्य शिक्षणाचा अभाव,
करी जीवनावर वाईट प्रभाव,
म्हणून नका आणु आंधळेपणाचा भाव,
समजून घ्या आरोग्य शिक्षणाचा भाव...

परिसर स्वच्छतेविषयी जागरूकता,
हीच कितकजन्य आजारविरुद्ध प्राथमिकता,
यात नाही कुठलीच हीनता,
कारण यानेच सुदृढ होणार आहे जनता...

आरोग्य शिक्षणाचा ध्यास धरु,
चांगल्या सवयी अंगी करु,
वाईट सवयींना दुर करु,
तरच आजारांना पुरुन उरू...

दारु, खर्चा, सिगारेट, बिडी,
करी उभ्या आयुष्याची होळी,
वेळीच स्वतःला आवर गडी,
नाही तर टिकाव लागणार बंगला नि गाडी...

- संघदीप विश्वनाथ बनकर

प्रशिक्षणार्थी, आरोग्य सेवक बॅच क्र. ४८,
आरोग्य व कुटुंब कल्याण प्रशिक्षण केंद्र, नागपुर

राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांच्या हस्ते राष्ट्रीय 'फ्लॉरेन्स नाइटिंगेल' पुरस्काराने सन्मानित

अभिमानास्पद!

आरोग्य क्षेत्राचा कणा असणाऱ्या देशातील ५० परिचारिकांना राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांच्या हस्ते राष्ट्रीय 'फ्लॉरेन्स नाइटिंगेल' पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. महाराष्ट्रातील चार परिचारिकांना वर्ष २०२१ चा हा पुरस्कार जाहीर झाला, त्यातील तीन परिचारिकांना हा पुरस्कार देण्यात आला.

सोलापूर जिल्ह्यातील मोरूची येथील सहायक नर्सिंग मिडवाइफरी मनीषा जाधव, जळगाव जिल्ह्यातील प्राथमिक आरोग्य केंद्राच्या महिला आरोग्य सहाय्यक राजश्री पाटील आणि पुणे येथील राज्य ग्राम आरोग्य परिचारिका अल्का कोरेकर यांना राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांच्या हस्ते पुरस्कार देण्यात आले.

मूळ नागपूरच्या असणाऱ्या मीरा धोटे यांनाही पुरस्कार मिळाला. श्रीमती धोटे या दिल्लीतील जयप्रकाश नारायण अपेक्स ट्रॉमा सेंटर (एम्स) येथे उपनर्सिंग अधीक्षक होत्या. तसेच पुरस्कार जाहीर झालेल्या अंजली पटवर्धन काही अपरिहार्य कारणास्तव कार्यक्रमास उपस्थित राहू शकल्या नाहीत.

अभिनंदन आणि शुभेच्छा...!

आरोग्य सेविका जाधव यांचा सर्व कर्मचाऱ्यांनी आदर्श घ्यावा. दिलीप स्वामी, सीईओ, सोलापूर

राष्ट्रपती पारितोषिक विजेत्या आरोग्य सेविका जाधव यांचा जिल्हा परिषदेमार्फत सत्कार.

जिल्हा परिषदेच्या यशवंतराव चव्हाण सभागृहात आज जिल्हा परिषदेतर्फे राष्ट्रपती भवनात 'फ्लोरेन्स नाईटींगेल' पुरस्काराने सन्मानित मनीषा भाऊसाहेब जाधव यांचा सत्कार करण्यात आला बोलताना दिलीप स्वामी, सीईओ, सोलापूर म्हणाले की, आपण किती मोठ्या पदावर काम करतो हे महत्त्वाचे नसून आपल्या वाट्याला आलेले काम आपण किती प्रामाणिकपणे करतो त्यावर आपला सन्मान अवलंबून असतो. आरोग्य सेवेत काम करणारे अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना पुण्य कमावण्यासाठी संधी आहे. आपली सेवा ही लोकांच्या जीवन मरणाशी निगडित आहे. सोलापूर जिल्ह्यातील ग्रामीण भागात अनेक अधिकारी व कर्मचारी यांनी चांगली आरोग्य सेवा दिली आहे. जाधव यांचा देशपातळीवर झालेला सन्मान हा आपल्या जिल्ह्याचा गौरव आहे.

बालदिनाच्या निमित्ताने प्रत्येकाने आपल्या मनातील बालक जिवंत ठेवावा. आपल्या वागण्या-बोलण्यात निरागसता जपावी जेणेकरून सुखी जीवन जगता येईल.

याप्रसंगी सहसंचालक डॉ. अनिरुद्ध देशपांडे, जिल्हा आरोग्य अधिकारी डॉ. शितलकुमार जाधव, जिल्हा शल्य चिकित्सक डॉ. प्रदिप ढेले, अतिरिक्त जिल्हा आरोग्य अधिकारी डॉ. सोनिया बगाडे, जिल्हा माता बाल संगोपन अधिकारी डॉ. अनिरुद्ध पिंपळे, निवासी वैद्यकीय अधिकारी डॉ. श्रीकांत कुलकर्णी, सर्व तालुका आरोग्य अधिकारी व श्री. रफीक शेख जिल्हा विस्तार, माध्यम अधिकारी व कर्मचारी बहुसंख्येने उपस्थित होते.

यावेळी बोलताना जिल्हा आरोग्य अधिकारी डॉ. शितलकुमार जाधव म्हणाले की, "मनीषा जाधव यांना मिळालेला पुरस्कार हा जिल्ह्याच्या आरोग्य सेवेचा गौरव आहे. आमचे सर्व आरोग्य अधिकारी व कर्मचारी चांगले काम करित आहेत. परंतु जाधव यांच्याकडून प्रेरणा घेऊन आणखी उत्तम कामगिरी आपण करावी व जिल्ह्याचा नावलौकिक वाढवावा."

कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक डॉ. अनिरुद्ध पिंपळे यांनी केले तर आभार प्रदर्शन डॉ. श्रीकांत कुलकर्णी यांनी मानले.

विविध कार्यक्रमांचे आयोजन

जिल्हा स्तरावर होणाऱ्या RCH / HMIS प्रशिक्षणाकरिता मा.जिल्हा आरोग्य अधिकारी, मा. अतिजिल्हा आरोग्य अधिकारी, मा. जिल्हा माता बाल संगोपन अधिकारी, मा. हिवताप अधिकारी, मा. क्षयरोग अधिकारी, आरोग्य विभागातील अधिकारी/कर्मचारी तसेच तालुका कार्यालयातील तालुका आरोग्य अधिकारी, आरोग्य पर्यवेक्षक, आरोग्य सहाय्यक व कार्यक्रम सहाय्यक उपस्थित होते.

जागतिक डायबेटिस दिनाचे औचित्य साधून जिल्हा परिषद उस्मानाबाद येथे सर्व कर्मचाऱ्यांचे BSL, BP तपासणी करण्यात आली..... जिल्हा परिषद उस्मानाबाद

प्राथमिक आरोग्य केंद्र शेळगाव, ता. इंदापूर येथे जिल्हा परिषद पुणे येथील टीमने पाहणी केली.

विविध योजनांची जनजागृती

जिल्हास्तरीय विधी सेवा शिबिरात आरोग्य विभागाच्या विविध योजनांची जनजागृती करण्यात आली.

मुक्तीसंग्राम अमृत महोत्सव दिनाच्या निमित्ताने

मराठवाडा मुक्तीसंग्राम अमृत महोत्सव दिनाच्या निमित्ताने नांदेड येथील पिपल्स कॉलेजमध्ये कायदेविषयक जनजागृती व कायदेविषयक बाबींची पोहच याद्वारे नागरिकांचे सक्षमीकरणसाठी आरोग्य शिबिर आयोजित करण्यात आले होते. सदर कार्यक्रमाचे स्टॉलला मा. जिल्हा शल्य चिकित्सक डॉ. भोसीकर सर, मा. डॉ. बोराडे मॅडम यांनी भेट देऊन पाहणी केली. सोबत डॉ. मुरमुरे, डॉ. जाधव उपस्थित होते.

कॅन्सर तपासणी शिबिर

दिनांक ११ नोव्हेंबर २०२२ रोजी ग्रामीण रुग्णालय देवणी, जिल्हा लातूर येथे संजीवनी अभियानांतर्गत महिलांचे कॅन्सर तपासणी शिबिर घेण्यात आले.

ग्रामीण रुग्णालय शिरूर अनंतपाळ जिल्हा लातूर येथे संजीवनी अभियानांतर्गत महिलांची कॅन्सर तपासणी शिबिर घेण्यात आले.

'माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित' या कार्यक्रमांतर्गत ऊसतोड कामगारांची आरोग्य तपासणी

प्राथमिक आरोग्य केंद्र शंकरनगरचे डॉक्टर अमोल आव्हाड सर, वैद्यकीय अधिकारी शंकरनगर यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित' या कार्यक्रमांतर्गत भागातील ऊसतोड कामगारांची आरोग्य तपासणी करण्यात आली व गरजूंना औषधोपचार करण्यात आले. यावेळी शंकरनगर २ उपकेंद्राच्या आरोग्य सेविका भुसारे सिस्टर तसेच चौडेश्वरवाडी उपकेंद्राचे समुदाय आरोग्य अधिकारी विकास मिस्किन व विझोरी उपकेंद्राचे समुदाय आरोग्य अधिकारी संभाजी गंगधरे यांनी तपासणी व उपचार केले.

कसबे डिग्रज, जिल्हा सांगली मधील ऊसतोड मजूर सर्वेक्षणमध्ये ज्या ऊसतोड मजुरांना ताप आहे त्यांचे BS घेण्यात आले व मेडिकलोर देण्यात आले. सर्व मजुरांना व औषधोपचार व आरोग्याविषयी मार्गदर्शन करण्यात आले.

महाराष्ट्र राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटूंब कल्याण, मंत्री मा. प्रा. डॉ. तानाजी सावंत यांच्या संकल्पनेतून आयोजित महाराष्ट्रातील ग्रामीण भागात पहिल्या महाआरोग्य शिबिराच्या कार्यक्रम स्थळाची पाहणी करताना.

 मुली वाचवा कार्यक्रमाच्या १५ व्या वर्षाच्या निमित्ताने मेडस्केप इंडियाच्या बालगीताच्या पोस्टरचे प्रकाशन महाराष्ट्र राज्याचे सार्वजनिक आरोग्य व कुटूंब कल्याण, मंत्री मा. प्रा.डॉ. तानाजी सावंत यांच्या हस्ते करण्यात आले.

Registered

Maharashtra Arogya Patrika (Marathi)

RNI No. MAHMAR/2000/1736

POSTAL REGD. No./PCE/017/2021-2023

Office of Posting PUNE P.S.O., G.P.O. 411001.

The date of Publication is 20th November 2022

Posting on 24th of November 2022

Licence to Post without prepayment of Postage No. WPP120/31/12/2023

वार्षिक वर्गणी : ₹ ५०/-

प्रति,

**नियमित लसीकरण आपल्या बालकाचे
कर्तव्य आहे हे सर्व पालकांचे**

सुजाण व कर्तव्यदक्ष व्हा !

**आपल्या बालकाचे संपूर्ण
लसीकरण करून घ्या !**

५ वर्षात ७ वेळा

सुटणार नाही लस एकही वेळा

**आपल्या कार्यक्षेत्रातील आरोग्य सेविका /
आशा / अंगणवाडी सेविका यांच्याशी संपर्क
साधून आपल्या बाळाचे संपूर्ण लसीकरण
करून घ्या**

आपल्या जवळच्या शासकीय आरोग्य केंद्रांमध्ये सर्व लसी मोफत दिल्या जातात

सार्वजनिक आरोग्य विभाग, महाराष्ट्र शासन
राष्ट्रीय शहरी आरोग्य अभियान

राज्य आरोग्य शिक्षण व संपर्क विभाग द्वारा प्रकाशित